Масса а мехкашкара пролетараш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО
свет

Советски Союза Коммунистически партен Нохч-ГIалгIай областнойн Грозненски городскойн комитетий а Нохч-ГIалгIай АССР-а Лакхехьарча Совета а орган

КIиранди
11
ЯНВАРЬ
№ 4 (2316).
1959 шу
Мах 20 кеп.

ССКП Центральни комитетои СССР-а Министрий Советои

берригача болхлошка, колхозникашка, колхозницашка, советски интеллигенцега, Советски Эскарей ТIема-форда Флотеи тIемахошка, партийни, советски, профсоюзни, комсомольски организацешка, Советски Союза берригача гражданашка даь

Кхайкарал

Деза новкъостий! Советски Союза гражданаш!

15 январе йолалу бахача наьха Ерригсоюзни перепись. Советски Союза Коммунистически партен Центральни Комитетои Советски Социалистически Республикай Союза Министрий Советои боккха политически халкъбоахамани лоархIам бу е езача бахача наьха переписа.

Советски халкъо Коммунистически партен хьалхленца доккхий толамаш даьхад социализм хьалъеш, хIьта мохк тоабеш Iалаьмате доккхий хувцамаш а даьд. ХIанз вай сийлахь-йоккха Даьхе шийн творчески низаш дика тоа а даь, шерра а тешшаме а гIа а боаккхаш, коммунизмага йодаш я. Советски Союза къахьегамхой доккхача политически производственни хьинарца накъа болх СССР-е коммунизм хьалъяра йоккхий перспективаш хьеллаш йола 1959—1965 шерашка халкъа боахам дегIабара контрольни цифраш ювцаргйолча шоай езача Коммунистически партен XXI съезда. ВорхI шера план кхоачашъяро Iалашдергда халкъа боахама дерриiга доакъош дIахо дикка дегIадоаладар, советски халкъа вахара хьал-торои культурни боарами айбар.

Бахача наьха перепись елга боккха лоархIам болаш хургда ворхI шера йолча плано белгалдаь Iалаьмате доккхий декхараш кхоачашдарна. Переписа балхо кхетаме хьахьокхаргда халкъа вахара чухь хинна кIоарга хувцамаши советски сага культурни сибати гучадоахаргда мехка экономика дегIайоалаеш, къамий республикай боахами культуреи дегIайоалаеш, Советски Союза деррига къамаш дегIадоаладеш социалистически строяс даьха доккхий толамаш. Перепись ярах боккъонца нийса ховргда мехка мел нах бах, уж мичахьа бахи цар фу дуи, кхали маIеи мел нах ба, хIаьта наьха ха, малагIча къамах мел нах ба, мел дийша ба уж.

ССКП-си СССР-а Министрий Советои тIахьех Советски Союза беррига гражданаш перепись еш шоаш ханнахьа дIаязбайта, перепись дикагIа вIашагIъелла йолащ чакхъяккхарна тIо де, цхьаккха нах баха моттиг, цхьаккха нах чубаха цIа, цхьаккха саг дIаяз ца веш вусаргвоацаш.

Ерригача партийни, советски, профсоюзни, комсомольски органийи ерригача общественни организацейи декхар да перепись еча болхлошта мамогга тIо дар из дерригхалкъан гIулакх дикагIа чакхдаккхар духьа.

ССКП Центральни Комитет
СССР-а Министрий Совет.

ВЛКСМ-а ЦК-е

Комсомола лоархIамереи сийлени гIулакх

ССКП ЦК декабрьски Пленума соцамаш кхоачашдарца комсомольски организацеша дакъа лацарах

ВЛКСМ-а ЦК-ас дийцад «ТIеххьарча пхе шера юрта боахам дегIабара итогаши дIахо юртбоахама продукташ дукхагIа хьаелгеи» аьнна йолча ССКП ЦК-а декабрьски Пленума соцамаш кхоачашдарца комсомольски организацеша дакъа лацарах дола дош. Постановлене тIа белгалду, ССКП ЦК-а декабрьски Пленумо оттадаь декхараш кхоачашдарна тIехьа лоаттабеча къовсаме комсомольцашеи берригача советски кагирхошеи хьинаре дакъа лоацилга. ХIанз комсомольски организацей лоархIамереи сийлени гIулакх да из.

ВЛКСМ-а ЦК-ас юртарча комсомольски организацешта хьалхашка декхар оттадаьд ерригa фийг бола культураш дикагIа хьувкъилга Iалашде, ялат нийса дIадувлга Iомаде, фу леладара гIулакха шефство лоаттае, удобренеш кийчъелгеи уж кхалшка дIаккхухьилгеи шерра доаржаде. Комсомольски организацей лоархIамерча декхарех да иштта хьайбаш леладу кадраш дикагIа хулийтилга, дикагIа бола комсомольцаши кагирхойи лахари хьайбаш леладеча балха бохийтилгеи.

Белоруссен, Латвен, Литван, Эстонен, РСФСР-а нечерноземни зонан областей комсомольски организацей эггара хьалхара декхар да удобренеш кийчъелгеи уж кхалшка дIаккхухьилгеи. Узбекистана, Арменен, Таджикистана, Туркменистана, Киргизен, Казахстана, Азербайджана комсомольски организацеш декхарийла я боамби дIаберам чуэцарам комплексни механизаци ергйола кагирхой бригадаши агрегаташи вIашагIйоккха, бIаьсти ялат дIаде дола-далалехьа машинашца болх бе кагирхой Iомабе. РСФСР-а Центральни КъилбаседаМалхбузени зонан, Белоруссен, Прибалтикан, СибирегIан Къулбехьен Урала, Къилбаседа Казахстана, Гаьнарча Малхбоален комсомольски организацеш декхарийла я хи тIа лела коа тIара оалхазараш дукхагIа хулийтилга Iалашде.

ВЛКСМ-а ЦК-ас могайир Московски зонан 26 специализированни овощеводчески совхозаш тIа шефство йолаяьча Московски областен комсомольски организацен инициатива. Укхаза вIашагIъехкаш латт студентехи лакхерча классий дешархоехи 300 строительни отрядаш. Даиман болх бергболаш комсомольски путевкаех пхи эзар саг кагий нахи мехкарийи бохийтаргба совхозашка.

ВЛКСМ-а ЦК-ас тIахьийхар мехка беррига кагий нахи мехкарийи езача Коммунистически партен XXI съезда къахьегаме даьхача кердача толамашца накъа бахарна.

ССКП Шаьлан райкома пленум

1959-ча шера 7-ча январе ССКП Шаьлан райкома пленум хилар. Пленуме ССКП ЦК декабрьски Пленума соцамехи, партен решенеш кхоачашъеш районна партийни организацен хьалхашка латтача декхарехи лаьца доклад йир ССКП Шаьлан райкома секретара нов. Чопаловс.

Цо шийн докладаца белгалдаьккхар района юртбоахам пхе шера дикка дегIабар а дIахо йодача хана юртбоахама продукташ дукхагIа арахецарна районерча берригача къахьегамхоша шоай болх кхы а дикагIа тоабаь лелабе безаш хилар а.

Доклад йистеяьнначул тIехьагIа пренеех къамаьлаш дир «Шалински» совхоза 4-ча отделенен управляющес Дербиевс, «Джалка» совхоза 5-ча отделенен партийни организацен секретара Кахаевс, района прокурора Брызгаловс, «Джалка» совхоза тракторни бригадан бригадира Идрисовс, райисполкома председатела Висаитовс кхыбараша а.

Пленуме гулбеннараша чIоагIа раьза болаш тIаийцар ССКП ЦК декабрьски Пленума соцамаш.

В. БОГАТЫРЕВ.

Советски Союза Коммунистически партен Центральни Комитетага

Оаха, хьатIадоагIача ворхI шера мехка халкъа боахам дегIабарна контрольни цифраш ювца вIашагIкхийттача VII Нохч-ГIалгIай областной партконференцен делегаташа, тхоай цIенача дега тIара дIайха коммунистически моаршал дойт Ленински Центральни Комитетага!

Тха конференцес болх бу сийлен Коммунистически партена гонахьа кхотаденна дола, ше даьхача толамех доаккхал деш дола турпалера советски халкъ XXI-ча партийни съезда накъа додача дицлургдоацача исторически деношка.

Советски халкъа никъ сийрдабаьккхаб низболча коммунизман сердалоно. Центральни Комитетои Советски правительствоси оттаяь коммунизм хьалъяра сийлахь-йоккха программа кхоачашъеш советски наха шоай дукха езача Даьхен Iалаьмате йоккхача аренашка толамца кхоачашду материальни хьал тоадареи духовни культура айяреи декхараш.

Дилла котъювлача Сийлахь-воккхача Ленина байракха кIал, ССКП ЦК-ас кIоаргга хьаькъал долаш кулгалдарца советски мехках хиннай машарани, демократени, социализмани чIоагIале. Советски Союзо капиталистически лоалала, къамаш теIадара, империалистически гIаьралеи саг ца везареи идеологена духьал къовсам лоаттабеча миллионаш болча наха боккха хьокхам лу, цо дерригача халкъашта дIахьокх кортамукъа дегIадахкара никъ.

Дерригача советски халкъаца цхьана Нохч-ГIалгIай АССР-а къахьегамхоша дикка дакъа лоац коммунизм хьалъяра сийлахь-доккхача гIулакхаца.

Заводашкеи промыслашкеи, стройкашкеи лабораторешкеи, болхлоштеи гIулакхебараштеи юкъе, коммунистически къахьегама бригадашка Советски Союза Коммунистически партен XXI съезда сийна тIаийца декхараш кхоачашдареи тIеххкоачашдареи духьа яьржай яхь. Шоаш кхо ца беш къахьегарца республикан нефтяникаша совдоах мехкдаьтта доаккхилгеи мехкдаьттан продукташ кийчъелгеи, балха овсарал лакхаяккхара, продукцен дикал совъяккхара, цунах дIабода мах лохбара тIехьа толаме къовсам а лоаттабу.

Партеси правительствоси хадданза еча йоакхонна жоп луш, доккхий толамаш даьхад юрта боахама къахьегамхоша. ЛоархIаме толамаш а даьха, сийленца къовсам лоаттабу цар юртбоахама культураш дIахо дикагIа хьувкъийтара тIехьа, хьайбаш дебадараи цар продуктивность айяраи тIехьа.

Кердача низаца яьржай хIанз семилеткан хьалхарча шера план ханал хьалха кхоачашъяра тIехьа йола яхь заводашка, фабрикашка, промыслашка, совхозашка, колхозашка.

Оаха, VII Нохч-ГIалгIай областной партийни конференцен делегаташа, Советски Союза Коммунистически партен Центральни Комитета тешал ду, Ленински ЦК хьалхленца республикерча къахьегамхоша шоай беррига низ а хьаькъал а тIадохийтарг хиларах, ССКП XXI съезде новкъоста Н. С. Хрущевс ергйолча доклада тезисаш тIеи ССКП ЦК декабрьски Пленума соцама тIеи язъяь коммунизм хьалъяра Iалаьмате йоккха программа сийленца кхоачашъярна.

Оаха дош лу Центральни Комитета дIахо партийни организацей низ лаккхбара, кхы а дикагIа халкъашта юкъера доттагIали нахацара бувзами чIоагIбара, хадданза тхой кадраш Марксистско-Ленински Iилманца кийчъеш, лакхача идейнии революцени фелалца а буржуазни идеологецеи ревизионизмацеи барт тайна хургбоацаш а, масса хана кхоачамбоацараштa уж духьал хургболаш а, критикеи самокритикеи шерагIа йоаржаергйолаш а уж кхетабара беррига низ тIабохийтарг хиларах. Республикан боахами культуреи хьалъеча керда толамаш даха беррига къахьегамхой оарцагIа боахаргба оаха.

ССКП Центральни Комитета тешал ду оаха Нохч-ГIалгIайчен коммунисташи беррига къахьегамхойи, партен XXI-ча съезда накъа а болхаш, кхы а чIоагIагIа кхотабенна езача Коммунистически партена гонахьа вIашагIхьерчаш, дIахо а Ленински Центральни Комитета тешамера лард хург хиларах.

Даькъала хийла Ленински Центральни Комитет — Советски Союза Коммунистически партен низбола штаб!

РСФСР-а Лакхехьарча Совета хоржамаш дарах йолча хоржамий Центральни комиссена юкъе бахийта кандидаташ хьожабар

9 январе Российски Федераце РСФСР-а Лакхехьарча Совете хоржамаш дарах йолча хоржамий Центральни комиссена юкъе бахийта кандидаташ хьожабелга дIадоладир.

Профессиональни Союзий Ерригсоюзни Центральни Совета президиума заседане соцам бир: ВЦСПС-гара РСФСР-а Лакхехьарча Совете хоржамаш дарах йолча хоржамий Центральни комиссе вахийта хьожавир ВЦСПС-а секретарь В. И. Прохоров.

Армена, авиацена, флота новкъосталдеш йолча шийн лоIамах вIашагIкхийттача Ерригсоюзни обществос хоржамий Центральни комиссе вахийта хьожавир СССР-а ДОСААФ-а ЦК-а председатель Советски Союза Турпал П. А. Белов.

Курски областерча Стрелецки района Ленина цIерахча юртбоахама артелерча колхозникашa барт цаI болаш Хоржамий Центральни комиссе яхийта могайир шоай колхоза цIи хезза йола доярка Л. А. Семенова.

ВЛКСМ-а Бурятски областной организаценгара цу комиссе вахийта ВЛКСМ-а Бурятски обкомо хьожавир ВЛКСМ-а Бурятски обкома секретарь О. Г. Дамбаев.

Карельски АССР-а Шуйско-Виданcки леспромхоза болхлоша, инженерно-технически болхлоша, гIулакхерча наха цу комиссена юкъе шоай викал ваь вахийтар моторист В. С. Богданов.

Якутен профсоюзий областной совето РСФСР-а Лакхехьарча Совете хоржамаш дарах йолча хоржамий Центральни комиссена юкъе вахийта хьожавир Якутски облпрофсовета председатель И. Ф. Кочайцев.

РСФСР-а писателий Союза бюрон шерра яьча заседане соцам бир РСФСР-а писателий Союзагара хоржамий Центральни комиссена юкъе РСФСР-а писателий Союза правленен председатель Л. С. Соболев вахийта аьнна.

«Красное Сормово» яхача горьковски завода кхоалагIча судокорпуснии шоллагIча судомеханическии цехий болхлой, дуккхача наьха собране РСФСР-а Лакхехьарча Совете хоржамаш деча хоржамий Центральни комиссе кандидаталла вахийта «Красное Сормово» завода коллективагара хьожавир ССКП Сормовски райкома хьалхара секретарь А. А. Рыбаков.

Ижевски металлургически завода коллективо хоржамий Центральни комиссена юкъе вохийта шийн кандидат ва аьлар И. Ф. Никитин — цу завода вальцовщикий бригадир.

Просвещенен, лакхерча школен, Iилман учреждений болхлой профсоюза Къилбаседан-ХIирий обкомо РСФСР-а Лакхехьарча Совета хоржамаш деча хоржамий Центральни комиссена юкъе кандидаталла яхийта хьожайир хьехархо йола З. Д. Бекузарова.

(ТАСС).

VII-гIа Нохч-ГIалгIай областной партийни конференци

9—10 январе, Лермонтова цIерахча театре шийн болх бир аргIан йоацача VII-ча Нохч-ГIалгIай областной партийни конференцес.

Конференци хьайийлар ССКП обкома хьалхарча секретара нов. А. И. Яковлевс.

Конференцен хьалхле лелаю органаш президиум, секретариат, мандатни комисси хорж.

ССКП обкома секретара нов. Ш. С. Сагаевс предложени йоалаю конференцен сийлен президиуме Советски Союза Коммунистически партен Центральни Комитета Президиум харжа, аьнна. Из предложени конференце дакъалоацаш хиннараша чIоагIа тIоараш тохарца тIаэц.

Цул тIехьагIа берригаш раьза а болаш укх ло хехьара повестка тIаэц:

1. ССКП XXI-ча съезде новкъоста Н. С. Хрущевс «СССР халкъа боахам 1959—1965 шерашкахь дегIабарна йолча контрольни цифрех» ергйолча доклада тезисаши Нохч-ГIалгIай областной партийни организацен декхараши.

2. ССКП XXI-ча съезда делегаташ харжар.

Доклад еш къамаьл дир партен обкома хьалхарча секретара нов. **А. И. Яковлевс.**

Доклад яьнначул тIехьагIа пренеш йолаелар. 9-ча январе дийнахьеи сайрийнеи хиннача заседанеш тIа пренеех къамаьлаш дир н. н. **Н. Е. Зотовс** — ССКП Грозненски горкома секретара, **Б. С. Чадовс** — ССКП Сунженски райкома секретара, **Г. А. Млатковскес** — Шелковски районерча Сталина цIерахча колхоза председатела, **Н. А. Асхабовс** — ССКП Веденски райкома секретара, **З. А. Малыхинас** — Грозненски нефтемаслозавода оператора, **Ш. С. Сагаевс** — ССКП обкома секретара, **Г. В. Калаговс** — ССКП Гудермесски райкома секретара, **И. П. Кичика** — машин-наькъа Грозненски отделенен начальника, **И. А. Алмазовс** — НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума председатела, **А. З. Дорогочинскес** — ГрозНИИ директора заместитела, **З. Т. Тамкаевс** — Курчалоевски районерча Ленина цIерахча колхоза председатела, **М. А. Евсеенкос** — Нохч-ГIалгIай Совнархоза председатела, **Б. К. Тумгаевс** — ССКП Наьсарен райкома секретара, **А. З. Литвиненкос** — Сунженски районерча XIX партсъезда цIерахча колхоза парткома секретара, **Музаев Нурдина** — Советски писателий Союза Нохч-ГIалгIай отделенен партийни организацен секретара.

Конференце дакъалоацаш хиннараша ладийгIар конференцен мандатни комиссен председатела нов. А. И. Суховс яьча докладага.

Нов. Суховс хоам бир, аргIан йоацача VII-ча Нохч-ГIалгIай областной партийни конференцен делегатала хержача хIара делегата бокъонаш техкача партен, Уставои «Кулгалдеш йола партийни органаш харжарах йолча» ССКП ЦК Инструкцеси маяхха делегаташ хержа хиларах. Конференце мел волча делегатий бокъонаш нийса лаьрхIар комиссес.

Областан партийни конференци хилалехьа хиннай первичнии районнии партийни организацей кулгалдеча органий отчеташ а уж хоржилга а. Дика вIашагIъехка, коммунисташа хьинаре дакъалоацаши партен чура демократии критикеи, самокритикеи дIахо а йоаржаеши, ССКП XXI-ча съезда сийленца накъадахарна республикан къахьегамхой оарцагIабоахаши чакхъяьлар партийни собранеши конференцеши.

ССКП ЦК ноябрьскии декабрьскии Пленумий решенеш цIенча дег тIара къоабалъеш тIаийцар республикан коммунисташеи берригача къахьегамхошеи. Городийи районийи партийни актива собранешка, болхлой гIулакхерча наьхеи, колхозникийи собранешка «СССР-а халкъа боахам 1959—1965 шерашкахь дегIабарна йолча контрольни цифрех» ССКП XXI-ча съезде новкъоста Н. С. Хрущевс ергйолча доклада тезисаши «ТIеххьарча пхе шера юрта боахам дегIабара итогаши юртбоахаман продукташ йоахилга дIахо материалаш ювцаш Нохч-ГIалгIай республикан коммунисташеи берригача къахьегамхошеи предприятейи, колхозийи, совхозийи, учрежденейи балхаш тоадарна хьожаяь дуккха а маьхе йола предложенеш а йоалаяьй замечанеш а яьй, мехка экономика а культура а дIахо а айярна керда торонаш гуча а яьхай. Уж исторически документаш дувцаш хьахилар социалистически яхьа керда формаш, наьха къахьегама а политически а хьинар айделар.

Нов. Суховс дIахо хоам бу, аргIан йоацача VII-ча партийни конференцен решающи голос йолаш 573 делегати совещательни голос йолаш 55 делегати хержа хиларах.

Конференце яхкийта хержаьча делегацех эггара йоккхагIа я решающи голос йолаш 140 делегат вола Ленински района делегаци, 113 делегат вола Сталински района делегаци, Орджоникидзевски — 88 делегат.

Укх конференце хьалха хиннача конференце хинначул дукхагIа ба производстве болх беш бола делегаташ. 399 делегат е 69,5 процент лакхера а, йистедаккханза лакхера а, юкъера а дешар дийша ва.

Областной партийни конференцен делегатех долча цу бакъдараша белгалду вай партен члений, дерригача советски халкъа культурни боарам ца хаддаш лакхлулга, дийша бола, шоай гIулакх дика ховш а из кхоачашде могаргдолаш а бола нах вай мехка боккха мах беш а майрра балха лакхбеш а болга.

Конференцен балха юкъе дакъалоацаш 18 къамах бола делегаташ ба. Конференцен делегаташ дуккхача къамех хиларо тешал ду халкъий дохаргдоацача доттагIала, ленински къамий политика котъяьнна хилара, къамий кадраш хьалкхеярна йоакхо еш хилара.

Решающи голос йолаш конференцен делегаталла хержай 105 кхалсаг, е берригача делегатех 22,2 процент VI-ча партконференце 17,5 процент хиннача. Цо хьахьокх республикан партийни организацеша кхалнах партийнии, советскии, боахамеи кулгалдеча балха хьожабара гIулакх дукхагIа теркам тIабохийташ лелаьдьлга.

Конференцес берригаш раьза а болаш чIоагIъю мандатни комиссен доклад.

10-ча январе конференце къамаьл дир н. н. **Илюхина — ССКП** Наурски райкома секретара, **Висаитовс** — Шалински райисполкома председатела, **Я. В. Андреевс** — НГIАССР юрта боахама министра, Эрбиевс — Урус-Мартановски райисполкома председатела, **В. В. Голубовскес** — ВЛКСМ обкома секретара, **Г. М. Гайрбековс** — НГIАССР Министрий Совета председатела, **С. С. Сидельниковс** — облсовпрофа председатела, **Сухамлина** — Ермоловски совхоза директора, **Арсанукаевас** — ССКП Урус-Мартановски райкома женотдела заведующес.

Цул тIехьагIа ССКП XXI-ча съезда делегаталла хержар: нн. **М. Г. Гайрбеков** — Нохч-ГIалгIай АССР-а Министрий Совета председатель, **Г. А. Млатковский** — Шелковски районерча Сталина цIерахча колхоза председатель, **С. А. Плиев** — «Малгобекнефта» НПУ начальник, **А. И. Яковлев** — Нохч-ГIалгIай обкома хьалхара секретарь.

Пренеех даь къамаьлаш тIайоагIача номер тIа хургда.

* * *

Конференцен делегаташа чIоагIа дог айдаларца берригаш а раьза а болаш моаршал дохьийт ССКП Центральни Комитетага.

Цу тIа шийн болх йистебаьккхар конференцес.

ССКП XXI-ча съезде новкъоста Н. С. Хрущевс ергйолча доклада тезисаши Нохч-ГIалгIай партийни организацен декхараши

ССКП обкома секретара нов. А. И. Яковлевс VII Нохч-ГIалгIай областной партийни конференце яьча докладацара

Вай партен вахар чухь, дерригача советски халкъа вахар чухь гIоргдаьнна дола исторически гIулакх да ССКП XXI-гIа съезд гулъяр.

Советски строяи меттахьара лард ше йола коммунистически партен политика кхы цIаьхха а толаш йолаха, массарел а котъювла марксизман-ленинизман идеяш толаш йола ха я XX-чеи XXI-чеи съездашта юкъера ха. Шин съезданна юкъе денна шераш — дукха ха яц, цхьабакъда, вай Советски Даьхе кхы дIахо а тоаяра тIехьа ше кхо ца деш советски халкъо лоаттабеча къовсама къаьгга йолча оагIонашца вай партен исторе чу гIоргдолаш шераш да уж.

Дерригача дунен тIара гIулакхаш дегIадахкарна Iалаьмате боккха лоархIам болаш хила а хиннад, хIанз долаш а да советски пачхаьлкхен исторически толамаш. Демократени социализмани низ болча лагерца цхьана Советски Союз цIаккха тIера ца йоалаш машара политика чакхйоахаш, вIалла кIорда ца деш машара тIехьа, тIом хьоабе гIертача империалисташта духьал къовсам лоаттабеш а. СССР-о лелаеча кхыча пачхаьлкхенашцарча политико, машар болаш а шоайла вIаши гIулакх долаш а дунен халкъаш дахара тIехьа леррагI а хоадам боллаш а лоаттабеча къовсамо дерригача мехкашкарча миллионаш болча наьха дог-безам долийтад вай мехках.

Коммунистически общество шерра хьаярна йола программа

Iалаьмате чIоагIа дегаш гIоздаьнна тIаийцар советски халкъо 1959—1965-ча шерашкахь СССР-а халкъа боахам дегIабара контрольни цифрай хьакъехьа ССКП XXI-ча съезде новкъоста Н. С. Хрущевс ергйолча доклада тезисаш.

Советски халкъо хьабенача наькъа итогашеи шерра коммунизм хьалъяра даькъе гучадувлача кердача гIулакхашеи законехь а долаш курал дег тIа яйт, вай халкъ, вай парти бахьан долаш, Ленина белгалдаь сийлахь-доккхий гIулакхаш чIоагIалцеи лертIара ца йоалаши кхоачаш деш йола цун Центральни Комитет бахьан долаш дегаш гIоздоах.

Вэй мохк экономически а, политически а культурни а Iалаьмате чIоагIа дегIабарна тешал ду эггара хьалха планеташта юкъе яхача советски космически ракето.

ХIамаш хьаеш дола низаш а культура а дегIадоаладара даькъе вай мехкага дуденначо цунга тоьо хулийт шийн дегIабарна кердача лоархIамерча юкъах чубола — коммунистически общество хьаелга шерра дIахьош йолча щкъах.

Цу юкъахара керттера декхараш хургда коммунизман материально-технически кIийле хьаелга, вай Даьхен экономически а тIемах лораялара а низ дIахо а чIоагIбелга, цунца цхьана тIа-тIа совдувла советски халкъа материальни а духовни а хьашташ ди-тIехь дикагIа Iалаш а деш.

Укх хьатIадоагIача ворхI шера чухь онда дегIайоагIаргья капиталовложенеш. ДIахо йодача хана а хадданза дIаккхухьаргба еза-йоккха промышленность дегIаухилга тIехлоаттаде, яха, ленински никъ. Промышленни продукци хьаелга 80 процент лакхлургда, хIаьта производствон средстваш хьаелга 85—88 процент дегIадоагIаргда.

Производство сихха дегIаахаро йиш хулийт вай мехкага, капитализмаца лоаттаеча машареча яхье бахархой сега сих продукци арахецара гIулакхa, 1970 шерга кхоачаш, хIанз США болча боарамга кхача а тIехбала а.

ВорхI шера мехко юрта боахаме кхоачащде дезаш дола керттера декхар да лоархIамегIарча кхачан продуктащца бахархой а юртбоахама бедалща промышленность а Iалашъергйолаш юртбоахама производство дегIайоалаелга.

ССКП Центральни Комитета декабрьски Пленумо, пачхаьлкхен заданеш хиларах тарра, къоабалйир 1959—1965 шерашка юрта боахам дегIабарна йола контрольни цифраш.

ССКП ЦК декабрьски Пленум — белгала йоккха событи я вай партен вахар чухь. Юрта боахамера хьал дувцаш партес халкъа енна политически отчет хилар Пленумах. Юртбоахама продукташ алсамъяхара программа толаме кхоачашъяро доккха дакъа лаьцар советски пачхаьлкхе экономически дегIайоалаярца а, цун низ чIоагIбарца а, советски наьха вахара хьал тоадарца а.

Алхха Маленкова, Кагановича, Молотова, Булганина, Шепилова антипартийни группа чIоаггIа духьала хиннай мехка Iалаьмате боккха лоархIам болаш дола дешаш чакхдахарна йолча партен политикана. ХIанз массанена а ховш да, ССКП Центральни Комитето гучаяьккха, халкъои партеси юстархкхесса из фракционерий сийдоаца группа эхь а долаш ехалга.

ДIахо йодача хана юрта боахам дегIаухаргба социалистически производствон гIулакхаш тоадарца, социалистически доален-колхозаши халкъа юкъареи,— ши форма гарга озарца.

СССР-а халкъа боахам дегIабара планаш ше оттаеча хана ленински къамий политикаца хьалхле лелаю Коммунистически партес, экономически пайда дукхагIа хилийтар духьа а ерригача союзни республикай экономика айяр духьа а, хIамаш хьаеш дола низаш мехка территорен тIа бакъахьа дIанийсдинза даргдоацаш лоархI цо.

Советски халкъа вахара хьал тоадаро цIаьхха а хьахьокхаргда социализм капитализмал дуккха а толашгIа хилар, капиталистическии, кхыча мехкашта карарчеи, колониальнии мехкашкарча къахьегамхой кер чу дикагIа ювшаергья социализман идеяш.

Промышленностера, гIишлонаш хьалъечара, транспортера партийни организацей декхараш

ССКП XXI-гIча съезда сийна шерра яьржача социалистически яхьо а ворхI шера йола план ювцаш ергйолча доклада тезисаш дерригача халкъо ювцаш хиларо а керда творчески хьинар айдир вай мехкарча къахьегамхой. Цу патриотически болама юкъе доккха дакъа лоац вай республикерча къахьегамхоша а.

1958 шера деррига промышленни продукци арахецарна йола план 18 декабре кхоачашйир Нохч-ГIалгIай промышленностено. 1957 шерца нийсийча валови продукци 13 процент дукхагIа арахийцай.

ДIадахача шера республикерча нефтяникаша планал совгIа бIаьш эзараш тонна мехкдаьттеи, 5 миллион кубически метр гази, бIаьш

(ДIахододар 2-ча оагIо тIа).

VII Нохч-ГIалгIай областной партийни конференци

ССКП XXI-ча съезде новкъоста Н. С. Хрущевс ергйолча доклада тезисаши Нохч-ГIалгIай партийни организацен декхараши

ССКП обкома секретара нов. А. И. Яковлевс яьча докладацара

(ДIахододар. Долалур 1-ча оагIан тIа.)

эзараш тонна сийрда мехкдаьттан продукташи яьхай. Планаш толаме кхоачашъяьй энергетикаша, машиннаькъахоша, машиностроителаша, кхы дукхача предприятей коллективаша а.

Республикан промышленносте къахьегама овсарлен план 104,6 процент кхоачашъяьй. Продукцега дIабода мах планах боагIачул лохбар бахьан долаш 100 миллион сомал совгIа паччахьалкхен рузкъа кходаьI.

Съезда хьалхарча яхье дикагIа дола толамаш даьхар «Сунжанефтен» «Октябрьнефтен» управленей, нефтемаслозавода, мехкдаьттани газеи управленен, крекинг-завода, «Красный Молот» завода, № 2 йолча кирпишкий завода, кертерча молкомбината, № 2 йолча мебельни фабрикан, энергоуправленен коллективаша, иштта кхычар а. Синтетически спирт доаккхилга лоаццача хана толамца Iомадир химически завода эксплуатационникаша.

Къаьстта белгалъяккханза яргъяц Советски Союзе эггара хьалха 35 дийнахьа йолча хана чухь низболча турбогенератора монтаж яь яьккхача Новогрозненски ТЭЦ-а строителий монтажникий, эксплуатационникий йоккха котало.

Цхьабакъда дуккхача предприятей балха тIехь, къаьстта строительстве кIезига дац цIенхоштта дола кхоачамбоацараш. Цхьайолча предприятешка хIанз а во юкъейоалаю керда техникеи дикагIа йола технологии. дукха къахьега деза балхаш машинашца дергдолча доахилга мела лел, производственнии къахьегамеи дисциплина лоха латт. ТIехьаюсача предприятех я транспортни машинаш ю завод, кога гIирс бу фабрика, № 1 йолеи «Красный Октябрьи» яха кирпишкий заводаш, Советски, Грозненски, Первомайски леспромхозаш, Ачалкхереи Карабулакереи бурув детта контораш, «Грознефтеразведка яха трест. Цар а кхыйолча предприятеша а планах йоагIа 52 млн. сом мах бола валовой продукци еннаяц.

Предприятеши кхыметтел бIарчча доакъаши тIехьадусаш хилар, цар балха хьокхамаш тоъам беш ца хилар дашха йиш я совнархоза дуккхача управленей, НГIАССР-а Министрий Совета министерствай а управленей а хьалхле лелаеча болхлоша юкъарча хьокхамех кхоачам а беш, тIехьаюсача предприятей балха теркам ца беш хиларца.

Бурув тохара балхий план кхоачаш ца ярца дувзаденнача гIулакхаша цIенхоштта сатем боабу. Планах е йоагIа 32 эзар метр проходка ца еш йитай бурув деттача болхлоша. Цу бахьано мехкдаьтта доалла керда мот тигаш хьаеллилга а уж хьаелла кийчо елга а юхатетт.

Промышленноста дуккхача доакъой предприятешка мела лел Iилманнеи техниканнеи керда карагIдаьннараш, механизаци, автоматизаци юкъейоалаяр.

ЦIенхоштта кхоачамбоацараш да строительни организацей балха тIехь а. Республике гIолла шера йоагIа капитальни вложеней план 95 процент мара кхоачашъяьяц, цунца совнархозо 96 проценти моттигерча Советаша 88 проценти а еш.

1958 шера даь йисте а даьха, нах баха чухайшаб пачхьалкхен капиталовложеней чотах хьалдаьча 81,6 эзар квадратни метр долча цIеношка, вешта аьлча 1957 шера хинначул 1,4 зза дукхагIа долча цIеношка. Царел совгIа, городашкарчеи болхлой поселкашкарчеи къахьегамхоша пачхьалкхен кредита новкъосталцеи шоай рузкъахи хьалдир 58 эзар квадратни метр йола цIенош, дIадахача шера хинначул 8 эзар квадратни метр дукхагIа да уж. Юрташка укх тIеххьарча шин шера хьалдаьд 24,5 эзар нах чубаха цIенош.

Капитальни строительствон план, цунца кертерча, йолаялийта езача объектай план а тIехьа, кхоачаш ца яр дашха йиш я, совнархозо, НГIАССР-а Министрий Совето материалаш а, нах а, ахча а дуккхача объекташка гIолла дIа-юха дийкъа леладеш хиларца. ГIишлонаш хьалъеча во вIаштIехьа баьккхаб къахьегам, болх ца байташ дукха лоаттийт механизмаш, шоай ханнахьа Iалашъяц хьалъеш латта гIишлонаш хиланза яргйоацача материалашца. хIамашца, оборудованешца. Iалаьмате мела юкъеккхувл строительствон индустриальни методаш.

Вай республикан промышленни производство дIахо а хьатIадоагIача ворхI шера дегIайоагIаргъя эггара хьалха мехкдаьттан, химически, энергетически, машинаш ю а кхачан а промышленность дегIаяра чотах.

1965 шера промышленни продукцен ерригa дукхал 1958 шерца нийсйича 2,2-зза лакхлургъя. Семилетка йисте йоалаш республикан предприятеша цхьан кIирагIа арахецаргъя 1913 шера Нохч-ГIалгIай мехка арахийца хинначул дукхагIа продукци.

1958 шера доаккхаш хинначул 1,8 зза дукхагIа мехкдаьтта доаккхаргда 1965 шера. ХьатIайоагIача семилетке мехкдаьтта даккха кийчъергъя 10 керда мехкдаьтта доалла моттиг. Мехкдаьтта доалла керда моттигаш хьаелларахи болх бе йолаялийтарахи тарра, чехка тоабе беза болх беш йолча скважинай болх, эксплуатацен шоллагIа методаш, мехкдаьттан тIоанаш хица дохаделга кхы а шерагIа юкъе доаладе деза, ремонт яьчул тIехьагIа ремонт ялца йола ха йIаьхъе еза, скважинашта капитальни ремонт яра методаш дикагIа тоае еза.

ЧIоагIа дегIайоагIаргъя газовой промышленность. 1965 шера попутнии Iаламани газ йоаккхилга 550 млн. кубически метрага дIакхоачаргда, вешта аьлча 2,5 ззанел дукхагIа лакхлургда из.

Мехкдаьтта доаккхилга дегIадара тарра, дIахо а шерлургъя республикан нефтеперерабатывающи промышленность. 1958 шера хинначул мехкдаьттана переработка елга цаI аххаззеи крекировани елга 1,3-ззеи лакхлургда.

Мехкдаьттана переработка елга иштта лакхлургда йолаш йолча установкашта модернизаци яра чотах, бедалахи оборудованехи дикагIа пайда эцарца. Арахецаш йола продукци дIахо йодача хана кхы а дикагIа йолаш арахеца лерхI.

ХьатIайоагIа семилетка «йоккхача химен» семилетка хургъя. Чехка лакхлургда фенол, ацетон, синтетически спирт доаккхилга, полиэтилен, полипропилен, синтетически дубителаш, и. кх. даха Iомадергда. Арахецача ерригача химически продуктай дукхал 4,3-зза лакхлургъя. Из гIулакх чакхдоаккхаргда Грозненски химически завода болх беш йола цехаш шерьяреи керда цехаш хьалъяреи чотах. Химически промышленность дегIаяро йиш хулийтаргъя кхачан дукха продукташ кхое.

ХьатIадоагIача ворхI шера чухь электроэнерги йоаккхилга лакхлургда республике 1,8-зза, хIаьта машинаш елга 3,3-зза. ДIахо а дегIайоагIаргъя хьуни хьух-дахчах хIамаш юи промышленность.

ДегIабоагIаргболча халкъа боахамо дIадех дIахо а машин-наькъеи автомобильнии транспорта технически боарам лакхбелга.

Езача индустрени юрта боахамеи доакъош дегIадахкара ларда тIа дегIадоаладе деза халкъа эша дуккха предметаш арахецилга. ХьатIадоагIача ворхI шера кхачан промышленноста продукци кхозза гаргеи ейгача промышленноста продукци 91 проценти лакхлургъя.

Пачхьалкхен ерригa капиталовложенеш 7,5 миллиард сом хургъя, укх тIеххьара дIадахача ворхI шера хинначул шозза дукхагIеи республике укх тIеххьарча 30 шера дIаяхийтача капитальни вложенешта хIама ца эшаш нийсен хургъя уж.

Ерригача капиталовложенех мехкдаьттан промышленносте дIайохийтаргъя кхо миллиард сом совгIа яраш, уж я хIанз дIадахача ворхI шера хинначарел 1,6-зза дукхагIа.

Республике хьалъе лерхI автомобильни оатхалаш. кхачан промышленноста эша оборудовани, электрофицированни инструменташ, электроизмерительни прибораш. кхыяраш а хьаю заводаш.

Боккха теркам тIабохийт хьатIадоагIача ворхI шера нах чубаха цIенош хьалдара дешашта. Цу гIулакхага дIадахийта лерхI 920 миллион сом е дIадахача ворхI шера хинначул 2,5-зза дукхагIа.

Дукхьал пачхьалкхен рузкъах хьалде лерхI 1 миллион квадратни метр гаргга нах чубаха цIенош е 30 эзар квартирага кхаччал дола цIенош. ДIадахача ворхI шера даьчарел 3-ззанел дукхагIа да уж. Дукха цIенош хьалдергда наха шоашта а, пачхьалкхено кредитаца новкъостал а деш.

Промышленнии нах чубахеи гIишлонаш хьалъярах тарра, дукха хьалъергъя школаш, больницаш, берий бешамаши яслеши, культуран а унахцIено лораяра а учреждениш.

Партийни, Советски профсоюзни органаша, боахама хьалхле лелаераша кертера теркам тIабахийта беза къахьегама овсарле лакхъяра, хIаман кхом бара, арахецача продукцен дикал лакхъяра а цунга дIабода мах лохбара а дешашта.

Юртбоахама производство лакхъяра дола партийни организацей декхараш

1953 шера денз 1958 шерага кхаччалца йолча хана республикерча колхозашеи совхозашеи карадерзадаьд баьхи къовхьехи дола 25 эзар гектар латта. Кхашка хIама дIаерах йола структура эртаяьккхай, кIезга хьувкъа культураш дикагIа хьувкъаярашца хийцай.

Уж гIулакхаш чакхдахар бахьан долаш республикага торо хилийтар ялат кийчделга лоархIам боллаш лакхде. 1953 шера кийчдаьчул 3,2-зза дукхагIа ялат кийчдаьд. Иштта дукха ялат дIаденнадац республико цхьанна а шера.

Ялат доаккхилга лакхдеча эггара доккхагIа толамаш даьхар Сунженски, Надтеречни, Грозненски, Наурски, Гудермесски районаша.

Ялат доаккхилга лакхдеча кертера лоархIам болаш хилар хьажкIаш дукхагIа дIаер. хIаьта иштта ка бола культураш хьувкъилга лакхдар.

Юрта боахаме даьха толамаш бахьан, пачхьалкхенга ялат дIадалара а дохкара а хьакъехьа тIаийца социалистически декхараш ханал хьалха кхоачашдарах, хIаьта иштта хьайбаех йоаха продукташ дукхагIа яхар а бахьан долаш Ерригсоюзни юртбоахама выставкан Кертерча комитето 1958 шера Ерригсоюзни юртбоахама выставке дакъа лаца а чIоагIийр Нохч-ГIалгIай республика, шоллагIча степена диплом а хьожайир цу комитето цунна.

ДикагIа болча болхлоша даьхача толамаша тешал ду хьажкIаш йоахилга лакхде йоккхий торонаш хиларах. Цхьабакъда, белгалдаккха дезаш да хьажкIаш лелаяра хьакъехьа вай доккхий кхоачамбоацараш хилар. Царех кертера дараш да квадратногнездови хьисапе хьажкIаш дIаювлга, дIайийнача хьажкIашта гIулакх деча балхашта механизаци елга мела юкъедоаладеш хилар. хьажкIаш дIаювча хий дехкача лаьттахи уж дIаювчча кхашка ехка йиш йолча моттигерча удобренехи кIезга пайда эцаш хилар.

Ший бахьан доацаш дац, тайптайпара Iаламани климатически хьалаш доллашехьа, вай республике 1958 шера юккъера лаьрхIача цхьан гектара тIара 22 центнер хьажкIаш яьннача вай лоалахоша — Къилбаседан-ХIирийи ГIаьбартой-Боалкхаройи мехкаша царел шозза дукхагIа а кхы тIех а хьажкIаш яхар.

ССКП ЦК-а декабрьски Пленумо оттадаьд дIахо а юрта боахама дерригa доакъош чехкка дегIадоаладолда аьнна. Ялат доаккхилга лакхдара декхар толамца кхоачашдарна эггара хьалха хьажкIаш йоахилга лакхде деза, цхьайолча районашка хIанз а тIехьа дола хьажкIаш во гIулакх деш лелаелга хьаьда дIадаккха деза. ХьажкIаш лелаелга вай дIадахьа деза новкъоста Н. С. Хрущевс ССКП ЦК-а декабрьски Пленуме еннача, Къилбаседан Кавказерча автономни республикай хьажкIаш йоахилга лакхде Iалаьмате дика торонаш я яхача указанешца хьалхле а лелаеш.

Берригача мехка гIолла лаьрхIача цхьан гектара тIара 30 центнерага кхоачаш хьажкIаш яха еза аьнна декхар оттадаьд декабрьски Пленумо. Цхьабакъда вайна могарг а да, вай декхарийла а да цу боарамал лоархIам боллаш дукхагIа хьажкIаш яха. Республикан лоамашта юххерчеи хий дехкачеи лаьтташка кIезгагIа хьувкъийтача а цхьан гектара тIара 35—40 центнер йоалаш хьажкIаш хьувкъийта еза.

Ялаташ дикагIа хьувкъийтарца цхьана тIаьда лаьтта долча зонашкарча колхозашеи совхозашеи де дезаш гIулакх да хьажкIаш дIаювш дола лаьтта дукхагIа хулийтилга. фийг бола ялат дувча деррига лаьттах 50—60 процент лаьттан тIа хьажкIаш а ювш.

ХьажкIий чотах ялат дукхагIа доаккхилга сов а доаккхаш, вай декхарийла да ка бола ялаташ дIахо йодача хана кхы а дикагIа хьувкъийтара тIехьа къовсам лоаттабе.

1958-ча шера республикерча колхозашеи совхозашеи кIезиг-дукха тоабир баьца дaараш кхедара болх. Цо вайта торо хилийтар заготовкай план 120 процент кхоачашъе. ХIаьта а баьца дaараш кхедара даькъе хIанз а вIаштIехьа даланза гIулакхаш дукха да. Баьца дaараш кIезига къувкъар бахьан долаш а, уж хIамаш е йоагIача дIа ца ерах а баьца дaарашка дIабода мах хIанз а чIоагIа лакха ба.

Юрта боахаман дуккхача болхлоша, партийни а советски а органаша боагIаш бола мах ца беш, тесса леладу зябах лаьтта ахара гIулакх, кIаьта зябах лаьтта ахар чIоагIа лоархIам болаш да ялат дика хьувкъарна. ДукхагIа йолча колхозашкеи совхозашкеи хIара шерра-шера кхоачаш ца еш юс зябах лаьтта ахара планаш.

Дукха болх баьб республике сомий бешамаши комсаши йогIара. Укх дIадахача пхе шера сомий бешамаш 2,5-ззеи комсий бешамаш 4,4-ззеи дукхагIа хиннай. Цхьабакъда, дIаегIа бешамаш йоха ца яйташ лораелга а, царна эша гIулакх делга а геттара во леладу.

ССКП ЦК декабрьски Пленуме белгалдаьккхар, укх тIеххьарча пхе шера вай мехка хьайбай боахама гIулакх тоаденна хилар. Юрта боахаман цу даькъе доккхий хувцамаш хиннад вай республике а. ДукхагIа хиннад доахан, хьакхарч, жа, коа тIара оалхазараш. Юкъарча хьайбай боахамо луш йола продукци йийбай, хьайбай продукташта еш йола заготовкаш лакхъеннай.

Цунца цхьана ала дезаш да, юкъара хьайбай боахам дегIабара даькъе республике доккхий кхоачамбоацараш хилар а. Нагахьа санна ерригача республике хIара бIаь-бIаь гектар лаьттан тIара лаьрхIа 185 килограмм тхаи, фийг бола ялат дIадувча лаьттах хIара бIаь-бIаь гектар тIара лаьрхIа 8 эзар фуьи лойя, геттара во латт дулхи шуреи даккхара гIулакх.

1958-ча шера хIара бIаь-бIаь гектар лаьттан тIара лаьрхIа 16,4 центнер дулхеи 57 центнер мара шуреи яьккхаяц республике. Из фу бахьан долаш хиннад аьлча, республике хIара 100 гектар лаьттана кхоачар доккхийча доахах 8 бежан доацар дац, царца 3 мара етт а бац. Юкъарча хьайбай боахам, дегIабара меттел, чухнахьа бийнна а районаш я.

Хьайбай юкъара боахам дегIабоагIилга цIенхоштта юхадетт дахка доагIаш дола доахан а жа а Iахар дусаш хиларо. 1958-ча шера бахка боагIача хIара 100 Iатто 62 Iаса, 100 жийно — 79 Iаьхар мара баьбац, хIаьта кIара яхкаш йолча хьакхо 14 хурск мара а яьяц.

Хьакхий дулх дукхагIа даккхарна вай республике йолча йоккхийча торонех боагIаш бола пайда эцац дуккхача районашка. ВIалла кхоачам бе йиш йоацача тайпара во латт хьакхарч кхоабилга Сунженскии Грозненскии районий колхозашка а, хIаьта иштта Надтеречнии Ачхой-Мартановскии районий совхозашка а. Хьакхарч кхоабилга дегIадарцара керттера кхоачамбоацар да хьакхарч кхоабаш йорстаелга а царна гIулакх делга а прогрессивни йолча методашца ца леладар. Из бахьан долаш чIоагIа лакха латт дукхагIа йолча колхозашкеи совхозашкеи хьакхий дулхага дIабодаш бола мах.

1958-ча шера дуккхача районашка кIезига теркал даьд оалхазарий боахам дегIабоалабара гIулакхаш, оалхазараш дебара а фуаш гулдара а план кхоачаш ца еш йисара цхьа бахьан из да.

Укх хьатIадоатIача ворхI шера чухь вай республикерча колхозашкеи совхозашкеи кхы дIахо а дегIабоалабе лерхI ялатий боахам. ДIахо а дегIадоатIаргда республике баьца дaараш дувлгеи сомий бешамаш йогIилгеи. ХIанзолца республике ца леладь культураш ювлга чакхдаргда: шекар доаккха свеклаш, тхьамка, хо.

Хьайбаш дукхагIа хиларца а царех йоала продукци лакхъяларца а колхозашкеи совхозашкеи торо хургъя 1958-ча шерарчул дулх 2,5-зза, шура — 2-зза, тха — 1,3-зза, фуаш 2-зза даьккха ца Iеш дукхагIа даккха. Юртбоахаман лаьттаех хIара бIаь-бIаь гектар тIара лаьрхIа йоккха хьайбай продукци боахамий ерригача категорешка а укх боарамех хургъя: дулх—55 центнер, шура—230 центнер, тха 310 килограмм, фуаш — 56 эзар.

ССКП ЦК декабрьски Пленуме Н. С. Хрущевс белгалдаьккхача тайпара, чоалхане а бехктокхаме а дола уж декхараш кхоачашделга, эггара хьалха, кадрех тийшаь, колхозникийи совхозашкарча болхлойи барт вIашагIболла а, уж шоашта тIехьа баха а царна магарах тийшаь хургда.

Областной партийни комитетои Нохч-ГIалгIай АССР-а Министрий Советои кийчдаьд хьакхарчи коа тIара оалхазараши леладелга дIахо а дегIадоаладарнеи хьакхий дулхи оалхазарий дулхи доаккхилга сихха совдаккхарнеи чакхдаха деза гIулакхаш.

Къаьстта чIоагIа совдаккха лерхIаш да коа тIарча оалхазарий дулх доаккхилга. Укх шера дулха дорстаде лерхI 1600 эзар коа тIара оалхазар, царех 1300 эзар боабашк а йолаш.

Дулх дукхагIа хилийтарна чIоагIа лоархIаме гIулакх да доккхий хьайбаш дика доажа а деш, кхаба а кхоабаш дорстаделга. Цу гIулакха вай Iалаьмате йоккхий торонаш я лоамашка а аренашка а. Машанна леладеча доаханца цхьана хьаккхашта вIаштIехьа даккха дезаш гIулакх да дулханна леладу доахан кхоабалта а. Iаьсий кортамукъа ноаноех даккха а даккхийташ.

Дулх даккхара гIулакх дегIадоаладарца цхьана тIагIертта къовсам лоаттабе беза шура, тха, фуаш дукхагIа дахара тIехьа а. Машанна леладеча доахана къаьстта дукхагIа терко е еза лоамашта юхе ядача районашка. Цу районашка юртбоахаман лаьттай хIара бIаь-бIаь гектара лаьрхIа 15 етт хургболаш оттаде деза гIулакх.

Юрта боахаман Министерствос, партен райкомаша, райисполкомаша хоадам боллаш дола гIулакхаш чакхдаха деза дахка хьакъ дола доахан а жа а Iахара ца дисийтарна, лерттIа вIаштIехьа даккха деза хьайбаш кхоабилга, царна гIулакх делга, уж латта моттиг дика хулийтилга.

Къаьстта уйла тIаяхийта еза катий доахан ца дойташ хьалкхедарна.

Хьайбаш леладара гIулакх дика ка а йоалаш кхоачаш хила йиш яц кхы дIахо а доакъарий кIийле чIоагI ца йича. ХьажкIаш дукхагIа а ювш, цунца цхьана вай динза даргдоаца гIулакх да дуккхача шерашкахь тIаювла баьцаш, викаи жени вIашагIъйина йола баьцаш, эшаш йола хьоанал шортта йоаллаш йола кхы культураш дукхагIа дIаювлга. Йокъал увтташ йолча районашка суданка яха буци гурахь дувш дола рожьи дIадера чотах совдаккха деза йол йоаккхилга.

Юрта боахам тоабара тIехьа къовсам а лоаттабеш, партес чIоагIа терко тIайохийт совхозаш дегIайоалаярна. Вай республике совхозаша дIалоацар йоккха моттиг я. Бакъда, ССКП ЦК-а декабрьски Пленуме хьалхашка оттадаьча декхараша дIа мадеххара доацаш, ладара лел совхозий болх. 1958-ча шера юртбоахаман культураш яхара а хьайбай продукташ яхара а даькъе де лаьрхIа хиннараш кхоачаш ца деш йисар совхозаш, планах яккха лаьрхIа хинна доход а яккханзар цар.

Бакъде деза, кхоачам боллаш совхозий гIулакхашка обком хьийжаь ца хилар. Совхозашкарча гIулакхашта бехктокхаме беш кIезига хьадийхаьд юрта боахаман Министерствон а кхыча ведомствай а кулгалхошкара, ССКП райкомашкара. ХIанз хьалхашка латта декхар да совхозий болх бокъонца цIенбаь бовзилга, 1958-ча шера хинна цар боахаман гIулакхаш жае.

къоастаделга, ерригача совхозех дика дегIадаьхка а рентабельни долаш а боахамаш дарна эша наькъаш белгалдоахилга.

ССКП ЦК декабрьски Пленумо моттигашкарча партийни а советски а органашта тIадиллад МТС-аш эргаяхара болх укх гарггарча хана йистебаккха, аьнна. Цу тIадиллачунга хьежжаь, республикан Министрий Совет декхарийла я МТС-аш эргаяхьа йоахилгах долча дешага хьажа, малагIча колхозаша, малагIча ханашка техника эцаргья, малагIча МТС-ех РТС-аш йича бакъахьа я къоастаде.

ХIанз укх сахьате партийни, советски, юртбоахаман органий терко гIаерза еза, бIаьстан-готан балхашта кийчо елга, хьайбаш дика Iангара доахилга, хIанззе а Iай а тIехь хьайбаша дукхагIа продукци лулга Iалащделга а хьайбай продукташ пачхьалкхенна дIалулга а санна дола, тIехьадаха йиш йоацаш дола декхараш кхоачашдарна.

Партийни, советски, профсоюзни, комсомольски организацеш декхарийла я айлуш доагIача наьха хьинарийна керте отта, даиман хьалхашкахьа бувларца, къахьегам тIа керда доккхий толамаш дахарца чIоагIа безам хургболаш юрта боахамера къахьегамхой тIагIертта кхетабеш хила, къахьегамхой творчески инициатива, новаторство мамогга хьаллоацаш хила, коммунистически строительствон планаш кхы а дикагIа камаьхал а йоалаш кхоачашъяра тIехьа кхы а шерагIа социалистически яхь йоар-

Къахьегамхой материальнии культурнии вахара хьал тоадалар

Советски халкъа вахара эшаш дола материальнии культурнии хIамаш Iалащдарна хадданза йоакхо ю Коммунистически партес. Тоалуш латт вай республикерча къахьегамхой материальнии культурнии вахара хьал а. ССКП XX съезд хинначул тIехьагIа 47 процент дегIаенай розничн товарооброт. ХьатIадоагIача ворхI шера кхы а шерлургъя торговли. Пачхьалкхени кооперативнии торговлен розничн товарооборот 1965 шерга кхоачаш 68 процент лакхлургъя республике, цунах юрташка 86 проценти. Кхача кийчбеш йолча общественни предприятей товарооборот 1,5-зза дукхагIа хургъя, хIаьта цар шоай продукци арахецаргъя 1,7-зза дукхагIа. Хьал а яь, хьаелларгъя 153 тика, кхача кийчбеш йола 41 общественни предприяти.

Бахархошка дуккха а дукхагIа йохкаргъя хьайбай продукташ, шекар, кIадаш, барзкъаш, кога гIире, мебель, цIагIарча культурнии боахамеи гIулакхашта эшаш дола кхы тайпа товараш.

Цо декхарийла ду вай торговлени кхача кийчбеча общественнии предприятешка кулгал дикагIа де. Вай ла йиш йолаш дац эггара чIоагIагIа эшаш дола товараш эца баьхкача наха цIа тIожа хулга советски торговлен бокъонаш телхаелга.

ВIалла а ла йиш йолаш дац социалистически кооперативнии рузкъа лечкъаделга. Торговлен министр волча нов. Забелингара а респотребсоюза председатель волча нов. Стерленкогара а вай хьадеха деза торговлени кхача кийчбеча общественнии предприятешка деш дола доал дикка тоаделга.

ДикагIа йола торговлен кадраш оттаярна эшаш дола хIама де деза партийнии советскии органаша. Милицени, прокуратурани, судеи органаша чIоагIбе беза пачхьалкхени кооперативнии рузкъа лечкъадерашца шоаш лоаттабеш бола къовсам.

Бехктокхаме декхараш да прокуратурани, судеи, милицени органашта хьалхашка латтараш — социалистически законность телхаерашца къовсам лоаттабелга а кхетама болх чIоагIбелга а. ХIаьта а цу органий балха юкъе доккхий кхоачамбоацараш да.

Социалистически законностьи общественни порядоки чIоагIъелга дувцаш хилча ца дувцаш дита йиш яц маларца къовсам лоаттабара дош. Соахка, 1957 шерарчул 40 процент дукхагIа беха нах бига хиннаб Грознера вытрезвителе, царца хиннаб коммунисташ а комсомольцаш а.

Бахача наха юкъе малар мелара духьала, ерригa общественность цу гIулакха юкъе а озаш, шерра хьехама болх боаржабе беза партийнии, советскии, общественни организацеша, помещичье-буржуазни строяхи къаьнача вахарахи юхедиса бIеха гIулакх из хиларах тарра.

Халкъа образованен система эргаяккхар бахьан долаш бехктокхаме декхараш отт республикерча партийнии советскии организацешта а халкъа образованен органашта а хьалхашка.

Эггара хьалха вай декхарийла да, нохчийи гIалгIайи къамий школаш тоаяра къаьстта уйла тIа а йохийташ, ворхI шера республике халкъа образовани дегIаяра план кIоаргга, массайолча оагIорахьара хьажа а хьежа, оттае.

Партийно-организационнии партийно-политически балха декхараш

Коммунистически общество шерра хьалъе йолаеннача ханарча кердача декхараша дIадех наха юкъера беррига идеологически болх овлангара денз тоабелга. ХIанз вайна тIалаттача гIулакхашка наха юкъера политически болх кердача лагIа тIа боаккхаш лакхбелга дувзаденна да нохчийи гIалгIайи къамий автономи юхаметтаоттаярах долча декхарашца а.

Боахама-политикан практически декхараш толаме кхоачашдара тIаберзабе беза партийни организацеша беррига идеологически болх.

ХIанз партийнии, советскии, профсоюзнии, комсомольскии, кхыйолча общественнии организацей декхар латт новкъоста Н. С. Хрущевс партен XXI-гIча съезде ергйолча доклада тезисаш а ССКП ЦК декабрьски Пленума материалаш а дIахо а масса моттигашка кIоаргга Iомаелга Iалашдарах, цар тIа оттадаьча декхарий лоархIам вай республикерча беррига къахьегамхошта дIабовзийтарах а уж кхоачашдара тIехьа лоаттабеча къовсамера хIаране бехктокхам бовзарна хIара сага новкъостал дарах. Цудухьа наха юкъе беча политически балха юкъеоза беза масса тайпара нах.

Агитационно-пропагандистски балха тайп-тайпарча формаех а средстваех а пайда дукхагIа эца беза партийни организацеша. ХIанз цIаккха а ца хиннача тайпара, дикача гIулакхашца дIагойта веза ше хIара хьалхле лелаеча болхлочо, хIара коммунисто.

Шербе беза партийни комитеташкарча лекторски труппай, политическии Iилмани кхетам боаржабеш йолча обществон отделеней, агитколлективай, берригача пропагандистийи агитаторийи болх. Къахьегамхой коммунистически хьисапе хьалкхебарна Советий, профсоюзнии комсомольскии организацей лоархIам айбе беза.

ССКП ЦК ноябрьскии декабрьскии Пленумий, решенеши материалаши наха юкъе дIайоаржаярна а къахьегамхой партен XXI-гIча съезда боагIача тайпара накъа болхилга вIаштIехьдаккхарна а бехктокхаме декхараш латт моттигерча печатаи радионеи хьалхашка.

Къахьегамхой коммунистически хьисапе хьалкхебарна партийни организацеша беча балха лард а хинна ерригa культпросветучреждениш дIаоттаргйола гIулакх де деза вай.

Бахархой коммунистически хьисапе хьалкхебарна боккха лоархIам болаш я Нохч-ГIалгIай исторен, метта, литературан Iилма-тохкама институт. ДукхагIа боаржабе беза творчески организацей, къаьстта а Писателий Союза болх.

Берригача идеологически балхо Iалашде деза вай республике дахача къамий дохаргдоаца доттагIал чIоагIделга. боахама - политически декхараш толаме кхоачашдарна берригача бахархой политически къахьегамеи хьинар айлулга.

Партен XX-гIа съезд хинначул тIехьагIа боахамеи культурани строительствона хьалхле лелаяра опыт совъяьккхай вай областной партийни организацес, организационни болх чIоагIбаьб, ший нахацара бувзамаш шердаьд, коммунизм хьалъяра гIулакха Централъни Комитето оттадаь декхараш толамболашагIа кхоачашдеш хьаенай.

ВорхI шера йолча планаца дувзаденна долча кердача декхараша дIадех партийни хьалхле лелаелга лакхагIча боарамга доаккхилга, дIахо йодача хана а ерригача партийни организацей болх чIоагIбелга, нахацара бувзамаш шерделга а чIоагIбелга а. Республикера боахамани культурани строительстве Советий, профсоюзий, комсомолан болх шербо беза.

Ши шу дIадаьннад Нохч-ГIалгIай АССР юхаметтаоттайича денз. Республике кхаьчаб 275 эзар сагал совгIа нохчийи гIалгIайи. Уж берригаш а чуIеча цIеношца Iалашбаьб, дукхагIа бараш балхаш тIа а баха, промышленни предприятешка, колхозашка, совхозашка цIена балхаш деш ба. Дукха болх баьб къамий кадраш балхаш тIа лакхъеш. 3,5 эзар совгIа бола нохчийи гIалгIайи бехктокхамеча балхаш тIа ба. царех 500 саг лакхерча партийнии советскии балха тIа ва. 1000 совгIа саг лакхерчеи юкъерчеи дешара заведенешка, партийнии советскии школашка дешаш ва. Форма къаман а йолаш чулоацам социалистически а болаш йола культура дIахо а дегIайоалаярна эшаш, дола тIулакхаш даьд.

ЦIа мел баьха нах сихагIа балха а общественни вахара юкъе а эза, республикера хIамаш хьаеш дола низаш, экономика, культура дIахо йодача хана а дегIайоатIилга Iалашде деза вай.

Из дукха дийцад районашка хинна дIаяхача отчетно-хоржамий партийни конференцешка. Конференцешеи собранешеи хьахьеккхар коммунисташ барт болаш а хьинар долаш а хилар. ленински Центральни Комитето гонахьа уж кхотабенна хилар, партес Нохч-ГIалгIай республикана хьалхашка оттадаь декхараш толаме кхоачашде хьинар долаш уж хилар.

250 эзар саг тIа а волаш 4 эзарнел совгIа къахьегамхой собранеши митингаши яьй республике. Тезисаш ювцача хана къамаьл даьд 16 эзар саго. Боахамеи культурани строительство дIахо а лакхъярна тIаерзаяь йола эзараш предложенеш юкъейоалаяьй.

Партен обком хьавIашагIа а теха хьежар коммунисташеи къахьегамхошеи яьча предложенешка, уж чакхъяхарна эшаш дола гIулакх дир. Дуккхача дешашкеи предложенешкеи хьежай партен горкомаш, райкомаш, советски организаши совнархози.

Цу предложенее цхьаяраш кхоачашъеш латт.

Партийни собранешкеи конференцешкеи чIоагIа критика йора ССКП обкома горкомашта, райкомашта, Министрий Совета, совнархоза, къаьстта а юртбоахама министерствонеи культуран министерствонеи хьалхле лелаяра балхаца доккхий кхоачамбоацараш хилар бахьан долаш. балхаца кIезига ювзаенна хилар бахьан долаш, планаш во увттаяр, цхьайола предприятеш. колхозаш, совхозаш балха тIехьасаш хилар бахьан долаш, культуран учрежденеша болх во бар бахьан долаш.

Партийни комитеташа а советскии боахамеи органаша а хьаэца еза из критика, ерригa предложенеш дикка Iомае а, хьавIашагIтоха а, сихагIа кхоачашъе а еза.

Областной организацен лоархIамегIа дола декхар да кадраш харжарах, дIанийсъярах, кхетаярах бола беррига болх тоабелга, царна тIадехка гIулакхаш бокъонца кхоачашдайтилга.

* * *

Советски Союза Коммунистически партен XXI-гIа съезд хьаелла оттарах айденнача наьха къахьегамеи политическии хьинара хьалхле лелае еза партийнии, советскии, профсоюзнии, комсомольскии органаша, промышленни предприятей, гIишлоний, колхозий, совхозий кулгалхоша, ворхI шера плано оттадаь Iалаьмате доккхий декхараш ханал хьалха кхоачашдарна уж оарцагIбаха беза.

Мукъа ба сона, партена а ший халкъа а массаза а мутIахьа йола Нохч-ГIалгIай областной партийни организаци дIахо а партен Ленински Центральни Комитета тешаме лард хург хиларах вай сий долча Коммунистически партена тешам бала. Республикерча коммунисташеи къахьегамхошеи шоай низ а хьинар а кходергдац вай мехка коммунизм котъяккхар духьа майрра къовсам лоаттабарна.

Консультаци

Фу ха деза бахача наха переписах

Халкъабоахаме боккха лоархІам болаш я кастта хургйола бахача наьха перепись. Из ю бахача наьха дукхал бокъонца харна, маІанахи кхалнахи цар ханашкеи, дезалашкеи хьежжа а къамашкеи, наьна мотт харгеи, образованегеи хьежжа а, хІаьта наьха бахара торонашка хьежжа а уж мишта дІанийсбеннаб харна а. Цу тайпара хІамаш ха дезаш да вай планови органашта, халкъа боахами, советски наьха культуреи дегІайоалайира перспективни планаш увттае.

Цудухьа правительствос чІоагІъяьй лаьрхха переписни программа. Цу программа чу йоагІача переписни листа тІа 15 хаттар да. Цу хаттарашта нийса жопаш вІаштІехьадахаро вай мехкарча нахах ха мел дезар ха торо хулийтаргья.

Хьалхара хаттар — цІен даьна (нанна) доагІаш да, цо торо хулийтаргья хІара дезалий список оттае а, хІаьта дезалах гуча болаш бараши ханна дІа-юха бахараши белгалбе а, цул совгІа мел дезал ба а, городашкеи юрташкеи уж мишта дІанийсбеннаб а ха йиш я.

ШоллагІеи кхоалагІеи хаттараш — ханна дІа-юха бахача а ханна кхычахьара тІабаьхкача а нахах бакъдараш, масса хана цхьан метте баха нах мел ба хойташ да, хІаьта цунга хьежжа нийсагІа баха нах лархІа а вІаштІехьа доалийт цу бакъдараша.

ДиълагІеи, пхелагІеи, ялхлагІеи хаттарашта деннача жопаша хойтаргда вай мехка а къаьст-къаьстача республикашкеи, краяшкеи, областашкеи а маІанахи кхалнахи дІанийсбарах дола хоамаш. Цу материалаша хьахьокхаргда паччахьалкхен гІулакхе а политически культурни вахаре а мел лоархІам болаш я советски кхалсаг.

Халкъа боахамани культурани дерригача доакъошка дизза дакъа лаца торо еннай советски Іаьдало кхалсага.

1956 шера вай мехка халкъа боахаме болх беш а гІулакхе а бараш та юкъе 45 процент кхалнах бар. Юкъерел лакхереи образовани йолча специалисташта юкъе СССР халкъа боахаме 1956 шу йисте доаллаш 60 процент кхалнах бар.

ЧІоагІа лоархІам болаш да дІаязбеча наьха ха йолчча тайпара дІаязъяь хилар. 30 шуи 10 бутти хилча, 31 шу да аьнна дІаязвар харцахьа да, йолаш йола ха язъе еза.

МалагІча къамах ва а малагІа наьна мотт бувцаш ва а хойташ да ворхІлагІчеи бархІлагІчеи хаттарашта дола жопаш.

ИйслагІча хаттара жоп луш советски гражданина аргда: СССР-а гражданин ва аьнна. Цу тайпарча жопо хойтаргда мел нах бах вай мехка кхыча мехкашкара хьабаьхка (подданные).

ИтталагІчеи цхьайтталагІчеи хаттарий жопаша хойтаргда СССР-е дийша нахи дешархойи мел ба, хІаьта лакхереи юкъереи образовани йола специалисташ мел ба а, хІара къаман дийша нах мел ба а.

ШийтталагІча хаттара луча жопо хойтаргда промышленностеи, транспортеи, совхозашкеи, колхозашкеи, иштта кхыча моттигашкеи болх беш мел болхлой ба.

ДийтталагІча хаттара луча жопо гойтаргда мел пенсионераши, стипенди ийдераши, детдоме леладу бераши да вай мехка а къаьсттача республикашкеи, краяшкеи, областашкеи а.

ДоагтІача тайпара а бакъахьа а цу хаттарашта жопаш даларга хьежжа мара вІаштІехьадаргдац йоагІача тайпара нийса бахача наьха перепись йистеяккха. Переписан листаш тІа нах дІаязбеш счетчикаш хургба. 1959 шера 15-ча январе денз 22-ча январе кхаччалца йолча хана дІахьоргья наьха перепись. ХІаьта ше дІаязбеча наха багах хьа оалачул совгІа цунгара документ хьадеха а, цу тІара хІамаш дІаязде а бокъо яц счетчика. Переписни листа тІа дІаяздаь жопаш цхьаккха сагага дІаала бокъо яц переписни болхлой.

Бокъонца йола переписни материал гулъе йиш хургья, нагахьа санна гражданаша шоашка деннача хаттара бакъахьа жоп луш хуле.

Иштта переписни листа 15 хаттара дизза жоп луш из болх дІабахьаро торо хулийтаргья бокъонца вай мехка бахача наьха лоархІам бе.

ХІара гражданин переписах чакхвала декхарийла ва.

В. КОЛИЕНКО,
НГІАССР-а Статуправленен бахача наьха перепись яра сектора воккхагІа вола экономист.

ТІаийца декхараш кхоачашду

ССКП XXI-ча съезде новкъоста Н. С. Хрущевс ергйолча доклада тезисаш ювцаш чІоагІа дегаш ура а этта, съезд хьаеллача денга еррига трактораш тоаяь яха дош деннадар Веденски МТС-а механизатораша. Механизатораш шоаш денна дош кхоачашдеш ба.

Коммунистически къахьегама бригаде

Доккхий производственни толамаш доахаш 1958-гІа шу чакхдаьккхар Шаьла района «Джалка» совхоза 3-ча отделене шурий-товарни ферме вІашагІъеллача коммунистически къахьегама бригадас. 1958-ча шера цу бригадерча доаркаша хІара беттача Іаттагара юкъера лаьрхІача 1964 килограмм шура яьккхар. Ферме хьалхе лелаеча доаркаша н.н. Мусаева Тамарас, Дидаева Зурас, Найбишева Даймлтас, Магомедова Айманес хІара беттача Іаттагара 2200—2450 килограмм шура яьккхай.

ССКП XXI-ча съезда шоаш дукхьал болхаш, 1959-ча шера кхы а дукхагІа хІара беттача Іаттагара шура йоаккхаш хьабоагІа фермера хьайбаш леладераш.

Тха болх кхы а лакхлургбар, йоах доаркас Мусаева Тамарас, тхона шийх хан-ханнахьа барда а концентрированни доакъар а хьадахьаре.

ССКП XXI-ча съезда накъа болхаш тІаийца социалистически декхараш хІара денна-денна тІехкхоачаш а деш хьайоагІа 3-ча отделенен шурий — товарни ферме вІашагІъелла коммунистически къахьегама коллектива бригада.

М. ТКАЧЕНКО.

Хьалхарча пятилетке эггара хьалха йиллача „Грозный—Туапсе“ яхача трубопровода 30 шу дизарга

Дунен чу эггара хьалхара социалистически держава чІоагІъярна йола сийлахь-йоккха план елар индустриализацен съезд аьнна цІи тиллача ВКП(б) XIV съездо.

ВКП(б) ЦК къаьстта уйла тІайохийтар СССР-а мехкдаьттан промышленность дегІайоалаяра.

Хьалхарча пятилеткан пхе шера йола план вай республике 2 шереи ах шереи кхоачашийр болхлой классо партийно-советски, профсоюзни организацей хьалхленца.

Пятилетка 2 шераи ах шераи толаме кхоачашъярах вай столицана Грознена доккха правительственни совгІат — «Къахьегама ЦІе Байракх» яха орден еннай.

Сихха дегІайоагІаш латтача мехкдаьттан промышленностена а мехкарча цхьацца районашка а йохкаш лаьттача мехкдаьтта чакхдоахача заводашта а, цу даькъе Туапсена а, мехкдаьттан бедал тІакхахьа транспорт эшар. Цу гІулакха хьалхарча пятилетке оттадаь дар 618 километр йІаьха а йолаш, тІехьара низ тІалоаттабеш мехкдаьтта хьалъувзарна ехка станцеш а йолаш, 10 дюйма шерача турбаех Грознера Туапсе кхаччалца нефтепровод юллилга.

Эшаш йола техника дийша йистебаьнна болхлой боацдашехьа а 2 шера йилла йистеяьккхар из Іалаьмате йоккха, Октябрьски революци яьнначул тІехьагІа духхьашха йилла сооружени. Траншеяш оахкаш а, турбаш хишта кІалгІолла чакхйоахаш а, вІашагІхетташ а, траншеяшка Іочуехкаш а даь балхаш кулгашца дора.

ТІом сецачул тІехьагІа ехкаш йола магистральни трубопроводаш индустриальни методаца ехк:

лаьттанца деш дола балхаш экскаваторашцеи бульдозерашцеи ду;

турбаш вІашагІхетташ дола балхаш автоматашцеи ахъавтоматашцеи ду, хІаьта хишта кІалгІолла турбаш чакхйоахаш дола балхаш трубоизолировочни машинашца ду.

1958 шера 24 декабре 30 шу дизад духхьашха хьалхарча Советски пятилеткаех Іойилла из трубопровод болх бе йолаялийта.

Цу 30 шера чухь миллионаш тоннаш мехкдаьттеи мехкдаьттан продукташи дІаэзай трубопровода чу гІолла, Къилбаседан Кавказеи Украянани халкъа боахам Іалашбарна эшаш йола.

1938 шера феврале ВКП(б) ЦК-и СССР Совнаркомои яьча решенех Советски Союз ялатийца кхоабаш йола Къилбаседа-Кавказски краяни Украинани юрта боахам Іалашбарна тракторни фаткен дІаувза оттайир «Грозный-Туапсе» яха нефтепровод.

Цу тайпара, Грозненски нефтепроводни управленен коллективо йилла «Грозный-Туапсе» яха нефтепровод, хьалхара пятилетка чакхйоаллаши шоллагІа пятилетка йолалуши йиллача 12 дюйм йолча Армавир-Трудовая (Донбасс) яхача фаткен увзача проводах дІахотт Коноково-Армавир яхача районе, «Грозный-Трудовая» яха цхьа магистраль а йийя.

Революци ялалехьарча Россие йиллар лоадама мехкдаьтта дІа ца озаш йола 1200 километр йІаьха трубопровод мара яцар.

Хьалхарча пятилетке трубопроводни транспорт юллилга шерра даржа а даьржа, 5000 километр йІаьха трубопровод йиллай, йоккхий диаметраш йолаш а дукха мехкдаьтта дІаоза низ болаш а йола. Царех я 10 дюйм йола Баку-Батуми, 12 дюйм йола Каспий-Орск, 12 дюйм йола Армавир-Трудовая, 12 дюйм йола Махачкала-Грозный яхараш а кхыяраш а.

Транспорта кхы-мел долча тайпашта юкъе Советски Союза халкъа боахаме толашагІа хиннай трубопроводни транспорт. Из толашагІа хилар хьахьокх доаго даьтташ дІаувзарга дІабода мах кІезигагІа хиларо, хи тІарча транспорто санна цо сезонах болх беш ца хиларо, лай кІал яхарах а кхыча гІулакхех а сацара кхерам боацаш хиларо.

Машин-наькъашка гІолла увзачул трубопроводашка гІолла мехкдаьттан продукташ дІаувзар пайданагІа хилар гуш да. Масала: мехкдаьттан продукташ Грознера Донбассе кхаччалца турбашка гІолла дІаозарга 36 эзар сом дода, хІаьта иззал продукташ цига кхаччалца машин-новкъа гІолла дІаозарга 184 эзар сом дода, вешта аьлча пхезза дукхагІа.

Грозный-Туапсе яхача нефтепроводага эргайоахаш дІахо а болх байтаро йиш хилийтар цхьан продукта дикал толха а ца еш, массехк продукт цхьан турба чу гІолла дІаувза. ТІехьарча шерашка цу турбашка гІолла цхьан аргІах массехк продукт дІаувз: автобензин, тракторий фаткен, дизелий доагам.

Цу тайпарча балхо йиш хулийт турба хьалйизза мехкдаьтта дІаувза а потребителашта эшшаш йола мехкдаьттан продукташ дарегІча маьхах дІакхачийта а.

ТІом болабеннача шерашка юкъах диса хинна трубопроводаш (нефтегазопроводаш) йохкилга Іалаьмате чІоагІа дегІадера тІом дІабаьнначул тІехьагІарча пятилеткашка.

13 шера 15 эзар километрага кхоачаш йІаьха ехкай трубопроводаш.

ЯлхлагІча пятилеткаех юлларгья 30 эзар километр йІаьха трубопровод, тІаккха трубопроводашка гІолла дІаувзаш йола мехкдаьттан продукташ 50—60 процент хургья.

Вай республике а Озексуатски даьтта доаллача моттигера а мехкдаьтта алсамдаларо Грознерча заводашка йоахаш йола мехкдаьттан продукташ дукхагІа дІакхахьа йиш хулийтаргья. Машин-наькъа болх аттача баккхар духьа а Грознера заводаш мехкдаьттан бедалца Іалашъяр духьа а, хІаьта цу тайппара укхазара мехкдаьттан продукташ дуккха дІакхахьийтар духьа а тха управленен системе шиъ йоккха трубопровод юлларгйолаш я, мехкдаьтта дІаувзаш йола массехк станци тоа а еш.

ХІараяр 20 дюйм сома а йолаш ехка аьнна лаьрхІача трубопроводех 1100 километр хургья.

ХІанз йолаш йолчунца йилла лаьрхІа Озексуат-Грозный яхача кердача трубопровода хІанз проект оттаеш я, хІаьта из проект 1959 шера оттаяь а яргья.

ХІанз керда ехкаш йола трупроводаш низах а гІулакх деш болча болхлой къахьегам дикка аттача боаккхаргболаш йолча техникаца кийчъярах а къаьнарчарел дуккха а эргаІа я.

Резервуараши насосни станцешкара насосаши диспетчерски пункташкара электричествоцеи телеуправленецеи дІакъувларгйолаш а хьедларгйолаш а йола автоматизации механизации е лерхІ цу трубопроводашта.

Де лерхІаш да: гаьнна йоллашехьа а станцешка резервуараши нефтепроводаши телеизмерительни устройствашка гІолла юстилга; хьаувзаш долча мехкдаьттан учет ротаметрически, радиоактивни ультразвукови расходомерашка гІолла механизированни способ оттаелга; нефтепровода балхаца дувзаденна дола къамаьлаш дІа-юха дарна радиорелейни бувзам оттабелга.

Грозный-Трудовая яхача магистральни трубопровода тІа хьахинна дика говзал йола машинисташ-дизелисташ, слесараш, токараш а кхы говзалаш йола дика болхлой а.

Мехкдаьттан продукташ хьаувзача Грозненски керттерча станцен коллективо тІахьехам баьб уж продукташ хьаувзаш йолча арахьарча станцей болхлошка коммунистически къахьегама предприяти алийтар духьа яхь лаца аьнна.

Управленен инженерно-технически болхлой Грозненски Іилма-тохкама мехкдаьттан Институтаца цхьана тохкам беш ба турба чу гІолла цхьан аргІах ши продукт ухийтаргйолча меченни атомашца тІахьожам бара, хІаьта цу тайппара тохкам беш латт цу гІулакха лаьрхІа йолча Рощина прибора а.

М. ВЕДЗИЖЕВ,
Росглавнефтеснабсбыта Грознерча товарно-транспортни Управленен керттера инженер.

ДикагІа йола юрта Советаш

Нохч-ГІалгІай АССР Министрий Советои паччахьалкхен учреждений болхлой профсоюза обкомои 1958-гІча 2-гІча ах шера республикан юртий Советашка социалистически яхь лелаяра итогаш йир.

Хьалхарча ах шера санна укх ах шера а социалистически яхь лелаяьрашта юкъе дикагІа толамаш даьхад Наурски района Калиновски станични Совето (станични Совета председатель Гашин Василий Радионович). Исполкомои, депутаташеи, юрта активисташеи новкъостал дар бахьан долаш Ленина цІерахча колхозо дика чакхдаьккхар ялат чуэцара гІулакх, ворхІ эзар совгІ центнер ялат дехкад паччахьалкхенга. Гурахьара ялаташ дІадера план 104 проценти параш ахарна йола план 136 проценти кхоачашъяьй.

Ленина цІерахча юрта боахама артела къахьегамхоша дика леладу юкъара хьайбаш дебадара гІулакх. Доахан дебадарна 107,4 проценти, хьаккхарч 136 проценти, оалхазараш 258 проценти кхоачашъяьй цар шера йоагІа план. ХІара бетташ болча Іаттагара йоаккхаш йола шура 2300 кг дІакхаьчай, хІаьта станични Совета активисташа доаркаша Щепцоваси, Савинаси, иштта кхычари 2700—2800 кг. шура яьккхай хІара шоаш Іуналл деча Іаттагара.

Хьокхаме толамаш даьхад колхоза жа леладечар а. ХІара устагІанна тІера 5,4 килограмм тха даьккхад. Из да 300 грамм планал совгІа. Нохч-ГІалгІай АССР-а Лаккхехьарча Совета депутат волча чабана нов. Андрей Яковлевич Лазаревс бІаь жийнагара 124 Іаьхар баьккхаб. Цо лелаеча Іулан хІара устагІанна тІера 5,7 килограмм тха даьккхад.

Ленина цІерахча колхозе цкъа йоташ 20.000 кирпишк ятта йиш йола кирпишкий завод хьалъяьй.

Станицерча культурно-просветительни учреждений болх а дикка тоабеннаб: кагирхошта сакъердаме сайренаш вІашагІъехк, тайп-тайпара лекцеш, докладаш еш, световой газет арахец, культуран ЦІен чу илли доаха, вокальни, драматически, иштта кхы тайпа а кружокаш я болх беш. Художественни самодеятельносте дакъа лоацачар 68 концерт оттадаьд, 34-зза болхлой боахкача кхай тІа, хьайбай ферме яхай агитбригада, массане а дешара закон кхоачашдеш латт.

Станични совето чІоагІа теркам тІабохийт нах баха моттигаш хозъярна: 1958-гІча шера гурахьа 3500 га дІаегІай, юрта боахама механизацен училищои РТС-ашеи шоай участкашка сомий бешамаш дІаегІай, йиъ улица жагІ билла тоаяьй, станицера Терек яхача станце бода никъ а тоабаьб, станицеи юрташкеи 96 цІа хьалдаьд. Юрта советий социалистически яхье толарах НГІАССР-а Министрий Совето дІа-юха тела ЦІе Байракх цІаьхка а Калиновски станични Совета хьожаяьй, цул совгІа ахчан преми а еннай.

ШоллагІа моттиг а ахчан преми а хьожаяьй Грозненски районерча Первомайски станични Совета.

КхоалагІа моттиги ахчан премии а хьожаяьй Курчалоевски юрта Совета.

В. СЕМЕНОВ.

Дикача гІулакхаца дІанийсбаьб цІабаьхка нах

Коммунистически партеси, Советски правительствоси мел эшаш дола гІулакх деш, шоаш Казахстанереи Киргизереи цІабоалабарах а дикача гІулакхаца хьалха баьхача моттиге дІанийсбарах а доккха баркал оалаш ба Шаьлан районе цІабаьхка нохчий. 1-ча декабре денз укх шера 5-ча январе кхаччалца районе цІабаьхкаб 339 дезал. Цу наьха хІамаш а уж шоаш а машиннаькъа станцера машинашца дІабигар.

ХІанз цІабаьхка нах паргІата баха хайшаб.

ТІехьарча хана районерча ерригача школай хьехархой шоай эггара хьалхара декхар лоархІаш ба цІабаьхкача наьха бераш каникулаш йистейоаллашехьа а дешара чуозар. ХІанззехьа а 150 бер деша ухаргдолаш дІаяздаь даьннад школашка.

Цу наха эшаш мел дола гІулакх дикагІа де гІерташ чІоагІа къахьийгад райисполкома переселенчески отдела уполномоченни волча нов. Матаев Акис а района кулгалхоша а.

Б. ВИСАНГИРЕЕВ.

Мехкдаьтта доврца чІоагІагІа лоаттабе беза къовсам

Крекинг - завода комсомольско-кагирхой установкаша дикка къахьийгад 3-гІча квартале мехкдаьттан продукташ йоврца къовсам лоаттабеш. Цу гІулакхах установкашка болх беча комсомольцаша районе хьалхара моттиг лаьцай. Мехкдаьттан продукташ йовр кІезигдарах комсомола обкомо карара кара тела ЦІе байракх елар завода комсомольски организацена.

Дукха ха йоаццаш ВЛКСМ райкомо заводе гІолла рейд йир, мехкдаьттан продукташ йоврца къовсам мишта латт хьожаш. Тохкам бича гучадаьлар, установкай болхлой цу пайданерча гІулакхага дика хьожаш хилар: установкай гонахье цІена лелаеш, мехкдаьтта даьнна ца ухийташ, дежурни слесарашкара дика тІахьожам дІабехаш уж хилар.

Рейдови бригадас белгалдаьхар цхьацца кхоачамбоацараш а. Масала: № 9-10 йолча установке (начальник нов. Резников) контрольни поста книга яц. Установка юхе а насосаш латтача а бІеха я. Рефлексни насосий кранашкара мехкдаьттан продукт Іоухаш хиннай.

Цу тайпара кхоачамбоацараш юкъера дІадоахаш хила веза № 4 йолча цеха воккхагІа вола инженер нов. Филатов, цул совгІа цо установкашка болх беча технологашкара деха деза, цар шоай балха дукхагІа йоакхо елга.

Заводе хьокхамегІа я № 13-14 йола Николай Островске цІерагІара установкеи № 7-8 йола начальника нов. Сидоровс кулгалду установкеи.

Цу установкашкара хІара технолого, мехкдаьттан продукташ Іоухаш цхьа айп иккха моттиг нийсъелча, слесараш хьабахкарга ца хьежаш, шоаш тоаю из моттиг. Цу установкашкара цхьацца эша инструменташ лелаеш яьшка я, № 9-10 йолча установке цу тайпара яьшка йолаш яц.

№ 9-10 йолча установкера кхоачамбоацараш белгал а даьха, цу установкан болхлошкара уж гІулакхаш юкъера дІадаха дийхар рейдови бригадас.

Уж шоай балха коммунистически хьисапе йоакхо еш хуле, дикагІча коллективашта тела ЦІе байракх йоаккхалургья царга.

А. ДОДОВ.

Сийлен бокъо яккха гІерташ къовсам лоаттабу цар

Москва-Сортировочни депон болхлоша доладаьр чехка дІахезар Грознерча № 1 йолча технически училищен дешархошта. Берригаш а чІоагІа тІадбаха бар. Училищен хІара группана ловра коммунистически къахьегама бригадан членаш хила бокъо яккха. Белгалбаьнна тІадбаха бар промышленни оборудованен слесараш хургбола 1-гІча группера дешархой. Тхона а могаргдац-хьогІ из бокъо яккха, аьнна кетар царна. Йолча торонаша а хьежа, керда декхараш тІа а ийца, уж сийленца кхоачашде деза. Атта деце а лоархІаме гІулакх да из. Училище хьалхарчарца из бокъо яккха тІалаьцад 11-гІча группо.

Училищен группай цхьан комсомольски собрани хилар. Хургболча къоначa слесараша цига дош делар шоай декхар кхоачашде а производственнии ученически нормаш 120 процент кхоачашъе а арахеца продукци дикагІа хилийта а, аьнна. Уж декхараш махулла чехкагІа кхоачашдеш ба уж. Керда шу долалуш 11-гІча группо бараьтта параллельни тискаш, аьшка хІамаш тедаш йола ткъаь ялх станок, фенташ хьувзаю бІаь дІоагІа даьдар. Берригa катирхой безамца, хьинаре болх беш ба.

Ше Іомабеча дешархой чІоагІа йоакхо еш ва мастер нов. А. Михайлов. Болх беш боахкача катирхошта юкъе хул из, даим, масса хана дешархой хаттара жоп дала кийча ва.

Практически болх баь ца Іеш, теори а дика Іомаю дешархоша. ЦхьайтталагІча группера 80 процент дешархо дикеи тІехдикеи дешаш ба.

ХІанз слесарни балхашта лаьрхІа кабинет еча дикка дакъа лоацаш ба уж.

ЦхьайтталагІча группаца яхье баьннаб шийтталагІча группан дешархой.

Шаккъа группа коммунистически къахьегама бригадан членаш хила бокъо яккхар духьа беррига шоай низ дІалургболаш я.

Г. ЗАСОРИН,
училище ВЛКСМ комитета секретарь.

Студенташ болх бе кийчлуш ба

Грозненски мехкдаьттан института технологически факультетерча студенташа шоаш лелае лаьрхІад нефтеперегонни завода мехкдаьттах тайп-тайпара продукташ йоахаш йола цхьа установка. Цу дешо торо кулийтаргья хургбола специалисташ практически дикагІа кийчбе.

Цул совнагІа шоай низах спортивни клуб е а лаьрхІад студенташа. Института строительни факультете цу гІулакха вІашагІъехк каменщиксий, штукатурий, малярий бригадаш.

Сурта тІа: промышленни граждански строительствон кафедра заведующи вола З. С. Берковичи строительствон факультета 5-ча курса студенташ комсомольцаш Юрий Карпети (аьттехьа) Валентин Немерещенкои спортивни клуба проекта тІа болх беш боахк.

В. Байдалова сурт. **Фотохроника ТАСС.**

Халкъан талантгашка хьажар

Советски Союза Коммунистически партен XXI съезда сийна Нохч-ГІалгІай АССР-а культуран Министерствоси облсофпрофои лаьрхІад культуран Дворецший, культуран ЦІеной, клубий, предприятей, учреждений, совхозий, колхозий, хІаьта лакхерчеи юкъерчеи дешара заведеней художественни самодеятельностага хьажа. Цига дакъа лоацаш хургья драматически оперни коллективаш, халкъан инструментий оркестраш, духовойи эстрадни оркестраш, музыкальни инструменташ локха солисташ, хоровойи халхарийи коллективаш, иштта кхыйола халкъан творчествон коллективаш а.

Цунца дувзаденна хІара культуран учреждене вІашагІъекха хургья агитбригадаши художественни самодеятельностен керда коллективаши. Кружокашта юкъе боагІаргба городийи юртийи интеллигенцен юкъера нах.

Кружокашка дакъа лоацача наха юкъе кхетама-хьехама болх беш хургба профессиональни искусствон болхлой. Театральнии литературнии темаех лекцеш а ешаргья.

Художественни самодеятельностага хьожилга кхаь турах чакхдоаккхаргда. Хьалхара тур йолалургья предприятешка, культуран ЦІеношкеи, клубашкеи, Красни уголокашкеи, изба-читальнешкеи. ШоллагІа тур юртийи городийи районашка хургья. Юххера концерташ Грозне хургда.

С. САЛАМОВ.

Школаш хьалъяра йоккха программа

СССР-а Лаккхехьарча Совета шоллагІча сессе тІаийцар халкъа дешара система эргаяккхарах дола Закон. Из Закон кхоачашдаро йиш хулийтаргья хьатІакхувш йоагІача тІехьенна хьехилга а из кхетаелга а дикагІа оттаде. Вахаро ше хьакхайкаяь я из дешара форма, из кхоачашъяр вай беррига наьха гІулакх да.

Из система эргаяккхара мел эшар хилийтанза даргдац. Закона 10 статья тІа йоах: «ССР-а Союза Министрий Советои союзни республикай Министрий Советашеи чакхдаха деза школай материальни базаш чІоагІъяра, дешара дукха сменаш хилар дІадаккхара, производственни дешар хьехилга вІашагІдоллара, хІаьта иштта юкъерча школай лохерча классашкарча дешархошта профессиональни дешари производственни практикеи дІаяхьа моттигаш ялара балхаш».

Халкъа дешара система эргаяккха школай дешара — материальни база чІоагІъянза яргьяц: школашта, интернаташта, дешара производственни мастерскешта керда цІенош хьалданза даргдац, дешара а боахама а эша оборудовани хилийтанза яргьяц. Из болх къаьстта дукхагІа бе беза, хІана аьлча хьатІадоагІача ворхІ шера юкъарча дешара школашка багІа нах дуккха дукхагІа хургба. 1958 шера дешаватІар 30 миллион саг, хІаьта 1965 шера дешаватІаргва 38—40 миллион саг. Нохч-ГІалгІай АССР-е дешабагІа нах а иштта дукхагІа хургба. Нагахьа санна 1958 шера дешабаьтІа нах 95 эзар саг хиннавале, семилетка йисте йоалаш 170 эзар саг хургва дешаш.

ЧІоагІа дегІайоагІаргья школаш — интернаташ. 1958 шера вай республикерча школашка - интернаташка дешаш 1350 саг вар, 1965 шера 17850 саг хургва цар чу дешаш. Республикерча детсадашка дукхагІа хургда бераш.

ДІахо а дешар дегІадоаладе, занятей дукха сменаш хулилга дІадаккха йиш хургья дуккха школаш ехкача.

Советски правительствос рузкъа кходац хьатІакхувш йолча тІехьенга дешийтара а из кхетаяра а. Семилеткан хьалхарча шера халкъа дешарга вай республике дІадохийтаргда 1957 шера 107 миллион сом дІадахийтача метта 173,5 миллион сом. Іалаьмате дукха средстваш дІайохийтаргья школаш хьалъеча. ХьатІадоагІача ворхІ шера вай республике школаш, интернаташ, берий бешамаш йохкача дІадохийтаргда 328,7 миллион сом (дІадахача тІехьарча ворхІ шера 38,4 миллион сом дахийтадар). Школаш хьалъярта иштта рузкъа дІадахийта йиш яц духхьал вай мехка мара, коммунизм хьалъеш боаллача, хьатІакхувш йолча тІехьенга дешийта а из кхетае а мел эшар деча мехка мара.

1959—1965 шерашка вай республике хьалъе еза 40 эзар гаргга моттиг йола бІаь совгІа школа, 50 интернат, 30 совгІа берий бешамаш. Духхьал 1959 шера школаш, интернаташ, берий бешамаш хьалъеча дІадохийтаргда 50 миллион сом совгІа ахча. Укх шера республике хьалъергья 32 юкъарча дешара школа. Царех 17 школа болх бе йолалургья дешара керда шу долалуш. Цул совгІа 2300 моттиг йола школашта — интернаташта 8 общежити, 400 моттиг йола 6 берий беш юлларгья. Уж а йоацаш совнархозо Грозне е еза 3 берий беш.

Укх шера керда школаш хьалъергья Ведана районерча Курчалой, МехкатІе яхача юрташка, Советски районерча Итум-Кхалеи Асламбек-Шериповеи, Наьсарен районерча Экхаж-къонгий юрта, Саясановски районерча Гардале, Первомайски районерча Мужеча, Надтеречни районерча Знаменке, Грозненски районерча Толстов-Юрта, Шаьлан районерча Октябрьскеи Кердача АтагІеи, № 15 йолча совхозе, Грознерча Ленински Старопромысловски районашка яь йисте а йоахаргья, болх бе а йолалургья хІара яр 880 моттиг йола ши школа, 12-гІча треста поселке — 400 моттиг йола школа. Керда школаш хьалъе лерхІ городе МагІалбике, Ножай-Юрта, Саясане, Назране, станице Шелковске.

Школашта-интерпаташта йола общежитеш укх шера хьалъергья Грозне, МагІалбике, Ведене, № 4-и № 25-и йолча а Наурски яхача а совхозашка. Хьалъе йолаергья республикански педагогически училищан дешара корпуси общежитии.

Школаш хьалъяра йола из йоккха программа кхоачашъе йиш хургьяц «Чечингстройи», «Чечингсельстройи» трестий а совнархоза строительни организацей а болх эргабаккхарца мара. Болх дикагІа тоабе, къахьегама овсарле лакхъе, кхом а беш материалаш дІаахийта, гІишлонаш кастагІа хьалъяь яха еза цар.

ХІанз укх сахьате цу тресташкара болх во вІаштІехьабаьккха ба. Къаьстта во лелабу школаш а берий учреждениеш а хьалъяра болх «Чечингстрой» тресто. ДІадахача шера 12 школеи 3 берий беши йилла а яьккха, эксплуатаце дІаенна хила езаш яр из, хІаьта цо духхьал 5 здани мара яь яккханзар. ВІаштІехьа долаш лархІа йиш яц цхьан этажах латта 160 моттиг йола школа 6 бетта хьалъе езача метте цаІ ах — шин шера хьалъеш хилар а, хІаьта иштта Ленински районе хьалъю 880 моттиг йола школа хьалъеш латта 4 шу хилар а. Иштта мара школаш хьал ца йойя, программа йохаергья.

Берригача мехка гІолла шерра дІадаьржад школаш, интернаташ, кхыйола берий учреждениеш колхозий, совхозий, кооперативни организацей чотах хьалъелга. Кхыча областел, краел, автономни республикел цу гІулакха хьакъехьа хІанз тІехьайиса я вай республика. Сунженски, Наурски, Каргалински, Грозненски, Шелковски, кхыйолча районашкара колхозаш экономически хьал долаш я, шоай низаца школа, интернат, берий беш йилла рузкъа долаш а я уж. Шелковски районерча дукхача колхозаша школаш хьалъе рузкъа къоастадеш йолаяь инициатива белгалъяккханза яргьяц.

Колхозий правленешта ха деза, колхозаша школаш, берий бешамаш, интернаташ хьалъелга шерде цу гІулакха лаьрхІа Сельхозбанкера ссудаш тела правительствос мукъабеннилга. Хьалъеча гІишлон 50 процент сметни мах лаьрхІа, 3 шу ха йилла лу ссудаш.

Вай республиканна эш дукха дика тоаяь школаш, берий бешамаш, интернаташ. Уж хьалъяь яха а еза! Социалистически яхь шерра йоаржа а яь, планах хьалъе оттаяь уж ерригa школаш, интернаташ, берий бешамаш шоай ханнахьа хьалъяь а яьха, эксплуатаце уж яхийтар — строителий декхар да.

Н. ДЕМУШКИН,
Нохч-ГІалгІай АССР-а просвещенен министра заместитель.

Доазол дехьара

Кубера хьал

НЬЮ-ЙОРК. 7 январе. (ТАСС). Юнайтед Пресс Интернейшнл Маккарти яхача агентствон корреспондентас Гаванера беча хоамах, ханна волча Кубан президенто Мануэль Уррутиас дIаяьхай хьалха хинначу Кубан диктаторо Батистас вIашагIъеллача конгресса шаккъа а палата а, иштта цо вIашатIъехка чрезвычайни судаш а.

«Нью-Йорк таймс» яхача газета корреспонденто Филлипсо Гаванера ше бaьча хоама тIа белгалду, президенто Уррутиас правительствон премьер-министралла гавански адвокатий ассоциацен кулгалхо доктор Меро Кардона вахийтав яхаш. Иштта кхыбола кабинета членаш а бахийтаб цо.

НЬЮ-ЙОРК, 7 январе. (ТАСС). Ассошиэйтед Пресс яхача агентствон корреспонденто Майямера (Флорида) яйтача телеграмма тIа яздаьд, кердача кубински правительствон лидераша Кубера Смит яха американски посол дIавига аьннад яхаш.

Смит дIавахийтара дош президентага Уррутиага дIалургда. Печато беча хоамах, паччахьалкхен департамента чиновникашца цу гIулакха «дагавала» самолетаца Вашингтоне ваха везаш ва Смит.

Буэнос-Айрес, 7 январе (ТАСС). Печато беча хоамах, укх ханнага кхаччалца Кубан керда правительство къоабалъяьй укх латино-американски мехкаша: Венесуэла, Перу, Мексика, Эквадор, Панама, Гондурас. Аргентина из правительство къоабалъяра дош Iомадеш я.

НЬЮ-ЙОРК, 7 января (ТАСС). Ассошиэйтед Пресс яхача агентствос Гаванера хоам беча бесса, селхан ханна волча Кубан президенто Мануэль Уррутиас, ший правительствос Доминикански республикагара ведда дIаваха Кубан диктатор Батиста хьавехаргва яха къамаьл дир.

Черчилла тийшача балхах цхьаькха а бакъдар

ЛОНДОН, (ТАСС). «Айриш индепендент» яхача дублински газета тIа кепа техай Лорда Кемсли группан дипломатически обозреватель хинначa, шоллагIа дунен тIом хинначa ханарча дипломатен исторех долча массехк книжка автор волча Джордж Билэнкина йоккхача статьяна. Цу тIа йоах цо, Гитлеровски Германи ийша хиларах цIей хинначул тIехьагIа 20 ди мара ца даьннача хана, Англен премьер-министр хинна Уинстон Черчилль Советски Союзаца тIом болабе малхбузехьара союзникаш тIахьехаш хиннав. Билэнкина яхачох, Черчилла из ший уйла гучаяьккхар президента Трумэна специальни викал волча Джозеф Дэвисаца 1945 шера 26 мае города йистерча резиденце Чекерсе къамаьл деш волча хана. «Черчилль чIоагIа дувцаш вар, — язду авторо, — союзникаш низ боханза болча хана эрсий цIий Iодеха баьннабар тIом болча хана дукха нах боврахи материальни зенаш хиларахи».

Авторо йоах, цу къамаьла хьакъехьа Дэвисагара шийгара а хайра шийна, хIаьта цу шиннех (Черчилли Дэвиси — **Ред.**) цаI валлалца из къамаьл къайла лоаттаде аьнна дехар а дир шийга (Дэвис веннав 1958 шера май бетта — **Ред.**) Билэнкина яздечох, из информаци бакъ хилара тешалду фельдмаршала Монтгомери мемуараша. Монтгомери язду, союзникаша баьча барто белгалдаьча доазонашка эскар дIадигара хьакъехьа Черчилли шеи барта ца дахкар. Монтгомери белгалду (ший мемуараш тIа) «1945 шера эрсашца тIом бе безам болаш хинначa моллагIча английски правительствонна гучаяргьяр ший мехка чухь цу гIулакха духьал йола уйлаш, цудухьа ше гIертар эскар мамогта хьалхагIа юхадаккха. Цхьабакъда «премьер-министр цу гIулакхаца бартавоагIаш вацар...».

Неграшта ду бокъо йоаца низаш

Лондон, 7 январе. (ТАСС). Къулбехьан Африкански союзера негритянски бераш ЮАС-а правительствос лелаеча расовой дискриминацен политико мискача хьалтIа дигад йоах «Дейли уоркер» яхача газета оагIонаш тIа Джек Уоддиса.

Къулбехьан-Африкански печато беча хоамах лаьца йоах авторо негрий дукхагIа дола бераш массе хана даа хIама ца тоар бахьан долаш туберкулезах а цингах а цамогаш хул яхаш. Порт-Элизабет яхача района школашта тохкам беча гучадаьннад, дерригача негрий берех кхоалагIа дакъа даа хIама ца хилар бахьан долаш моцалца деша ухаш хилар а из бахьан долаш цар дешар во лелилга а. Цул совгIа йоах авторо зIамига болча хана царна даа хIама ца тоъар бахьан долаш юкъера лаьрхIача негрий мехка бахача наьха ха 37 шерал тIех ялац.

Иштта доккхий Iазапаш негритянски наха тIа латташехь а, йоах Уаддиса, дукха ха йоаццаш правительствос неграшта алапи кхы а лохде аьнна решени йир. Цунца царгара йоахаш йола налогаш шозза лакхйир.

Колумбен столице хинна демонстраци

НЬЮ-ЙОРК, 8 январе. (ТАСС). Колумбен столицера, Боготы яхача городера Ассошиэйтед Пресс яхача агентствон корреспонденто беча хоамах, селхан цига йоккха демонстраци хиннай. Демонстраце хинначa наха дIадехаш хиннар автобусашца дIа-са вахарах боаккхаш бола мах лохбелга дар. Из демонстраци хилар, белгалдоах корреспонденто, хIанз дукха ха йоаццаш колумбийски правительствос, бензин дездалар меттаоттадар духьа, автобусашца дIа-са ахарах боаккха мах нийсса ахазза тIатохар бахьан долаш. Кхайка боалабаьча терзаш а долаш хиннача полицейскеша 30 саг гаргга нах лийцар демонстраце дакъа лоацаш хиннарех.

Школьникаша дика са лаьIар

Сакъердаме а дика а цIайихьар Колхозненски юкъерча школен дешархоша шоай каникулаш. Дика вIашагIъелла чакхъяьлар дешархой керда шу доладалара хетаяь хинна сайре (Бал маскарад) а, 1-ча январе лохехьарча классашта яь утренникаш а.

Лакхерча классашкара дешархой, шоллагIча январе эрсий мотт хьехаш йола Полещук Е. Х. хьалха а йолаш Грознерча Лермонтова цIерахча театре баха хилар. Уж хьажар «Хрустальный башмачок» яхача постановкага. Лохехьарча классашкара 45 школьник, хьехархо Кузина Р. А. хьалха йолаш республикански кукольни театре а республикански пионерий Дворецe оттаяь елка йолча а баха сакъердаш хилар.

10-ча классашкара дешархой, масала, Дакуев А., Аненко, Гирихaнов А., Исмаилов Н., иштта кхыбараш а кийчо е болабелар «Маца довз доттагIал» яхача С. Арсановс яздаьча книжках хургйолча конференцега. Цу конференце веха лаьрхIав дешархоша книжка автор С. Арсанов а.

Укх деношка хилар лакхерча классий дешархошта лаьрхIа вIашагIтеха хинна сайре. Цига художественни самодеятельноста низаца дика концерт а оттадир, хIаьта концерт доладалалехьа Е. Х. Полещука цига гулбеннарашта «Лакхехьарча классий школьникий дика оамалаш» яха лекци а йийшар.

Иштта дика школьникий каникулаш дIаяхьарах боккха пайда баьлар цу школен дешархошта, дика са а лаьIар цар.

М. ТКАЧЕНКО.

Къона хьехархо

Школе деша вагIача хана денз безам болаш вар Магамадов ХIири хьехархочун балхаца. Цунна дика ховра из атта боацилга, берашта дика хьехам балара дукха къахьега дезилга. Дика кхетадора цо 1957 шера ший даьй мехка цIавенача хана юхаметтаоттаеш латтача республиканна хьехархой дукха эшилга а кхоачам хиллал уж боацилга а. Цудухьа хаьдда лаьрхIар комсомольцо Магамадовс хьехархочун болх бе.

Духхьал болх а беш дIавахарах кхоачамбеш вацар Магамадов. Ше йистеяьккача юкъерча школах кхоачам хургбоацилга дика кхетадора цо. Цудухьа Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен пединституте историко-филологически факультетa заочни отделене деша эттар из. Цул тIехьагIа вера ХIири Шалински халкъа дешара отделе болх беха, моллагIча школе вахийте а хьехархочун болх бе ше вахийта аьнна.

Иштта волавелар Магамадов Эктябрьски яхача юртарча ворхI шера дешача школе лохехьарча классашка хьеха. Иштта болабелар цун, хьехархочун болх. Дика ховра Магамадовна эггара лоархIаметIадар — берий даьшцареи ноаношцареи бувзам чIоагIбар долга. Классе моллагIа дешархо дешара тIехьабисача, урока ро оценка яьккхача тIехьа ца а доахаш цу гIулакха сихха оарцагIа воалар из, даьшка хоам бора, во оценка яьккха бер урокаш йистеяьлча юхе а соцадий цунна новкъостал дора.

Каста-каста гулбеш даьштеи-ноаноштеи хьехам бора бераша цIагIа бе бенна болх мишта кхоачашбе беза а, цIагIа долча хана бераша боахаме новкъостал мишта де деза а царга дIахойташ.

Иштта ший болх дукха а безаш, хьинаре къахьегаш хилар бахьан долаш дикача толамашца йистедаккха вIаштIехьадаьлар Магамадова дIадаха дешара шу.

Дика лелабу Магамадовс дешарца бувзабенна боаца берашца беш бола, царна дика оамалаш, гIулакхаш Iомадеш бола болх а. Кхьча классашкарча дешархошта хьокхам болаш ба Магамадова классера старостеи санитарни тройкеи.

Дика чакхдаьлар Магамадова заочни дешара хьалхара шу а. Ахканарча сессен экзаменаш дика дIа а енна шоллагIча курсе дIачуваьлар из.

Укх шера Магамадов Шалински районерча № 2 йолча ворхI шера дешача школе лохехьарча классашта хьехаш ва. Ший болх дукха а безаш, хIара урока дика кийч а луш, дешархой даьшцеи ноаношцеи дика бувзам а лелабеш Магамадов хилар бахьан долаш дика хьокхамаш долаш йистедаьккхад хьалхара дешара ах шу цун классерча бераша.

Цхьаькха а пайдане гIулакх даьд Магамадовс ший классерча дешархошта-йиIигашта. Даьшцеи ноаношцеи дагa а ваьнна Шалински музыкальни школе кIира шозза занятешка ухаргйолаш дIаязъяйтай цо 16 йиIиг. ЙиIигаш цига Iомалу баян а фортепьяно а лакха, музыкальни дешар а Iомаду цар. Дика дешаш я царцара йиIигаш Хаджиева Тумишаи, Идрисова Розеи, Гакаева Раяи, Хаджиева Мареми, Гулаева СапиIати.

Б. ЗАНГАЕВ.

Сигала гIолла лелаш ба вай седкъа

Цхьа кIира совгIа ха я вай мехка дунен тIа эггара хьалха космически ракета урагIа хийца. Искусственни планета урагIа хецарах хоам баьча хьалхарча деношка дог гIоздаьнна вар вай мехка мел вола саг. Из дика хеташ, Советски Iилмо боккха толам баккхарах доккхал деш хилар деррига прогрессивни адамаш. Цхьабакъда доазол дехьа цхьабараш-м из ца дезаш а бар.

ЦIаькха а цIаькха а цу гIулакха уйла йича чIоагIа цецвоаккх цо саг. Нагахьа санна хIанзалца дунен (Малх, Бутт; седкъий, сигаленаш) къайленаш дуккхача наха йовзаш хиннаеце, хIанз гучаяргья уж къайленаш, доацача хIамах тешаш бола нах мукъабоахаргба цо баьдеча уйлаех.

Дика дIадоладаьд вай мехко керда шу, чакх а даргда из дика. ТIехьа тIадоагIа шераш кхы а чIоагIагIа дог тIоздоахаш хургда вай. Цунна тешалду хIара денна вай мехко доахача толамаша, цунна тешалду сигала гIолла лелаш болча вай седкъо.

Т. АРЧАКОВ.

Шерипов Асланбека памятника проект

8 январе Республикански художественни фонда выставочни зале массанена бIаргаяйта хьаоттаяь латт Нохч-ГIалгIайчен турпалхочунна Шерипов Асланбека отторгдолча памятника макет.

Мишта хургда из революцен мурда, ЦIеча Эскара отрядий майрача командира отторгдола памятник?

Вайна бIаргагу говра тIа хайна берда тIа а ваьнна латта говра баьрий. Цунна дIабIара хьажача хоалу мел дукха ший даьхе а халкъ а дезаш, дог ураэтта из латт. Куро урагIдахийта да цун кулг, михо эгаю палчакх, оагIонца Iоэлла улл цун тура. Тешам, майрал, хьаькъал — из да цун юхь тIа зелуш дар.

Памятник бронзах даь хургда. Цун лакхал 9—10 метр, хIаьта постамента меттел тоаяь, нийсъяь берда йистош хургья.

СССР культуран Министерствон художественно-экспортни совето Москве могадаьд из памятник, хIанз вай республикан общественность а хьожаргъя цу проектага.

Цу проекта авторех цхьа автор, цIи хезза вола советски скульптор Анатолий Иванович Посядо ва хIанз Грозне. Цун произведенеш вай мехка дика йовзаш я. СССР революцен музейс хьаоттадаь латт А. И. Посядо кийчдаь В. И. Ленина портрет. Дукха ха йоаццаш нов. Посядо автор вола памятник хьадийлад Нальчике а, иштта кхы дукха произведенеш я цун.

Шерипов Асланбека памятника проект оттаяьй нов. Посядо московски архитекторашца Ю. Сосенкоцеи С. Шаханьянацеи цхьана.

— Iалаьмате чIоагIа дог гIоздаьнна къахьийгар аз партен а халкъа а сийдолча воIа Шерипов Асланбека скульптурни портрета тIа, дувц нов. Посядо. — Дукха дийшад аз Къилбаседа Кавказе хиннача граждански тIемах, Шерипова вахарах, леларах. Грозне а вена дуккхача нахаца къамаьлаш даьд. Дукха пайдане хIамаш дийцар сона Шерипов Асланбека юшас Iайшета а.

Памятник оттаде лаьрхIад города центре Шолжа аьтта оагIорахьа йистте.

СуртIа тIа: А. Шерипова памятника макет.

Я. БЕРГЕР.

Тхога язду

Ший болх дика бовзаш а, хIама эца тикачу баьхкача нахаца Iимарзеи, безамеи а ва ТIой-юртарча тика чу латта Хамхоев Хаматхан.

Порядок дика йолаш а цIена а хул цун тика, цудухьа хьачубаьхкача наьха дикагIа безам хул хIама эца.

В. ДУДАРОВ.

* * *

Деша а язде а ца ховш болча наха дешар хьехаш дика къахьийгар Первомайски районерча юкъерча школан ийслагIча классерча дешархоша. Керда шу доладалалехьа деша а язде а ховргдолаш 2—3 сат кийчвир хIара дешархочо. ЧIоагIа баркал оал шоашта дешар хьийхараша дешархошта.

I. ЧАНИЕВ.

* * *

Нохч-ГIалгIай республикан бувзама управленес электросвяза болхлой квалификаци лакхъе аьнна вIашагIъехкача курсашка занятеш дIайолаенай. 25 саг ва курсашка дешаш. Къаьстта теркам тIабахийта Iомаергья цар телефонни станцей кердагIа йола автоматически аппаратураш. Шин бетта лаьрхIа я уж курсаш.

* * *

«Культурни Советски торговлена тIекьа» яхача тIахьехамца доладу укх деношка Нохч-ГIалгIай книготорго арахийца № 1 йола бюллетень. Цу тIа дувц вай республикерча книжни торговлен дикагIа болча болхлоех, 1958 шера Нохч-ГIалгIай книготорга тикаша товарооборота план кханал хьалха кхоачашъяь хиларах.

Ю. ОЛЬГИН.

ДоттагIлен визит

Сийлахь-йоаккха социалистически революци эттача хана денз чIоагIлуш хьадоагIа Къилбаседан Кавказа республикашкарча къамий вежарий доттагIал. Нагахьа ЦIей, фестиваль, е кхы йола мероприяти хилац вай республике лоалаха ядача республикашкара хьаьший юкъе боацаш.

Дукха ха йоаццаш Дагестане хилар лоаман-мехкарий съезд. Цига бийха бахабар Гуржий ССР-ра, Нохч-ГIалгIайченера, Къилбаседа-ХIирии, Кабардино-Балкарии республикашкара викалаш. Вай республикера цига яхача делегацеца бар ВЛКСМ обкома инструктор Э. Шериповаи, санэпидемстанцен лор М. Межидоваи, «Красный молот» яхача заводера П. Заичкинаи.

Э. Шериповас съезде ше къамаьл деш аьлар: «Тайп-тайпара мотт лебеш вай дале а, тайп-тайпара къамий гIулакхаш вай дале а Советски Iаьдал отталехьа вай даьшеи вежарашеи шоай са ца кходош дуьхьал къовсам лоаттабаь, нах Iоткъама кIал латташ хинна вахар цаI да вай. ХIанз вай массане а никъ цаI ба — коммунизмага бода никъ.

ЧIоагIдергда вай воай доттагIал, Дагестанера деза доттагIий!»

Укх деношка Нохч-ГIалгIайчене енаяр 65 саг вола Дагестанера кагирхой делегаци. Город Грозни а вай республикан юрта боахаман гIулакхаш а довзаш ши ди даьккхар цар вайцига. Цхьайолча исторически моттигашка а хилар хьаьший. Вайна лоалаха ядача республикай къахьегамхошта юкъера доттагIал чIоагIде баьхкабар вайцига Дагестанера кагирхой.

ХIанз город Орджоникидзе бахаб уж, цул тIехьагIа Нальчике а гIоргба.

АЛМАЗОВ,
ВЛКСМ обкома инструктор.

Спортивни обозрени

Укх обозрене тIа оаха дувцаргда 1959 шера Нохч-ГIалгIай республикерча физкультурникий планех лаьца.

Тайп-тайпара номераш юкъейоагIаш да укх сезона спортивни состязаней календарь. Къаьстта белгалдоал из июль бетта Ленинграде хургйолча Российски Федерацен къамий шоллагIча спартакиадаца. Духхьал спартакиадан финальни состязане вIашагIкхийтта пхи эзар физкультурник хургва цига. Спартакиада хилалехьа РСФСР-а бархI зонашка гIолла чакхъяргъя 15 тайпарча спортивни ловзарий состязанеш. Нохч-ГIалгIайчен волейболистийи гимнастийи, боксерийи, шахматистийи, баскетболистийи сборни командаш вIашагIкхетаргъя къулбехьарча зоне. Цига хургба Ростовереи Краснодарскии, Ставропольскии краяшкареи Къилбаседен-ХIирийи, Дагестанскии, Кабардино-Балкарии республикашкареи физкультурникаш. Грознера волейболисташ эггара хьалха ловзаргба «Б» классах Советски Союзе хьалхле яккха. Апрель бетта Бакуи, Каунасеи, Ташкентеи йоалургъя уж состязанеш. 23—30 марта Сталинобадеи, Грознеи, Москвеи хургья кагирхой командай состязанеш.

20—24 марта Грозне хургья «Труд» яхача обществан ялх тайпарча спорта Ерригсоюзни спартакиада. Цига дакъалоацаш хургба Нохч-ГIалгIайчени РСФСР-еи рекордсменаш Терский, Носвит, Митянин, Остапко, Грибов, Анпольцев, Торчинов, Фролов иштта кхыбараш а.

Гудермесски Локомотивни депон шахматистий сборни команда Ерригсоюзни «Локомотив» обществон Совета хьалхле яккха Москве хургйолча турнире ловза йода.

Р. АЛИМОВ.

Редактора зам.
Дж. ХАМАТХАНОВ.

Тахан кинотеатрашка

Челюскинций цIерахча Кинотеатре. Йоккха зал — **«Тисса тIа».** Долалу 10—11.40—1.20—3—5—6.40— 8.20—10.

ЗIамига зал № 1 — **«Тисса тIа».** Долалу 8.30—10.10—11.50 — 1.30—3.10 — 4.50 — 6.30 — 8.10 — 9.50.

ЗIамига зал № 2 — **«ХьунагIа кIур ба».** Долалу 9.11.

«Сатийна квартира». Долалу 1—3—5—7—9.

ЗIамига зал № 3 — Берий сеанс— **«Теникий мехка», «Берий беша хиннар».** Долалу 9.15—10.55.

«Тисса тIа». Долалу 12.35—2.15—3.55—5.35—7.15—8.55—10.35.

12 январе денз **«ТIема наькъашка»** яха керда художественни фильм хургда

«Родина» яхача кинотеатре.

Берий сеанс — **«Саг я хьо, Аника».** Долалу 9 сахьат даьлча.

«Тисса тIа». Долалу 10.30 — 12—1.40—3.20—5—6.40—8.20—10.

12 январе денз **«ТIема наькъашка»** яха керда художественни фильм хургда.

Космически ракетий новкъосталца Бутт бовзар

Профессор Б. Кукаркин

Низбола советски космически ракета толамца Бетта оагIонгахьа яхийтаро чIоагIа гIадбигар астрономаш. «Космически шоллагIа сухал» оалаш йола, цхьан секунда 11,2 километр еш йола сухал чакхъяьккха яьннай. 8 километр цхьан секунда еш йола «космически хьалхара сухал» — Лаьттано шийна хIама тIаозарца хулаш йола сухал нийса я Лаьттана гонахьа го баха эшаш йолча сухала. Цудухьа из сухал йола Лаьттана гонахьа го бахийта хьаяь хIама даиман а го боахаш леларгья. (Атмосфера вIалла а лоадам боаца духьале хилча а, спутникаш йIаьха яхийтац).

Сухал лакхагIа мел я, спутник йIаьхъеннатIа йолча эллипсах го боахаш хургья. Юххера а, цхьан секунда 11,2 километр йолча сухало Лаьттано шийна хIама тIаозаш бола низ эшабу. Нагахьа санна из сухал йола хIама дIа-юха нийсъе йиш йоацаш яь хуле, цIаккха а юха хьакхетаргйоацаш Лаьттах дIакъаста йиш я цун. Цу тайпара, цхьан секунда 11,2 километр е кхы а дукхагIа сухал йола хIама мара яха йиш яц Лаьттан тIара кхыча планеташ тIа. **Цудухьа 2 январе СССР-е урагIаяхийта ракета я — планеташта юкъерча аренашка лела ракета!**

Бетта оагIонгахьа хIана яхийта яр ракета урагIа? Цу хаттара жоп дала хьожаргда вай.

Лаьттан сиглара спутник ше йола Бутт — сигалерча планеташта юкъе Лаьттана эггара гаргагIа йола планета я. Бетто Лаьттана гонахьа эллиптически орбитах го боах. Из Лаьттана эггара гаргагIа бенача хана царна юкъера юкъ 363,300 километри эггара гаьна баьннача хана 405500 километри я. 3473 километр я Бетта диаметр, вешта аьлча Лаьттан диаметра дийлагIча даькъал кIеззига йоккхагIа я из. Бутт Лаьттал 81-зза зIамагIа ба. Бетта ше шийна гонахьа го боаккха юкъ 29,53 дии—бийсеи я. Бетта тIара цхьа дии — бийсеи Лаьттан тIарча 29,53 деннеи — бийсаннеи нийса да яхилга да из. Цо Лаьттана гонахьа боахача гона нийса я из. Из бахьн долаш массаз а Бетта цхьа оагIув гу вайна, Бетто вибраци (из «агар») яр бахьан долаш цун тIехе 59 процент бIаргаго йиш йолаш вай дале а.

Атмосфера вIалла йий хьох аьнна кIезга я Бетта тIа, Бетта тIехе хьахиннача породаша Iалаьмате кIезга чакхйоалийт йIовхал. Цудухьа Мальха зIанараша чIоагIа йIоах а ю цун тIехе, иштта чIоагIа шел а лу из Малх къайла баьлча. Дийнахьа 120 градусага кхоачаш йIовхали бийсан 150 градусага кхоачаш шелали хул Бетта тIа. Бетта тIехе массехк шаьра ареи дукха лоамаши долаш я, кертерча даькъе цхьадараш Iалаьмате доккхий а долаш (235 километр шорал долаш), герга кIоагаш долаш я из. Уж кIоагаш вулканех хинна хила тарлургдолаш да. Дукха ха йоаццаш пулковски астронома Н. А. Козырева даьча тохкамаша дукхагIа бакъду Бетта тIа вулканаш хулаш хилар. Бутт юккъера лаьрхIача цхьан кубически сантиметрах 3,34 грамм хулаш айха ба, Лаьттан юккъерча овхарал лоархIам боллаш кIезгагIа да из.

Бутт Iилмано хадданза теркам тIабохийташ ба, из бовзар чIоагIа лоархIаме да. Вайна хIанз цхьа планета, воай къаьна Лаьтта мара довзац. Хьалхарча советски космически ракето жопаш тергда мишта я Бетта магнитни полеи Бетта радиоактивностьи, яхача хаттараштa. Цу хаттараштa деннача жопаша йиш хулийтаргья планетий Iаламах, уж хьададарах, дегIадахкарах вайна ховр дIахо шерде.

Бетта тIехе мишта я зарах дола дош а къоастаданза да. ХIанзалца гучадаьнначо йоах Бетта еррига тIехе кагий дом болаш я (из да цун тIохен тIара породаш йохар). Дукха гаьна яц Iилмахошта Бетта тIехе мишта я ховргдола ха.

Цу тайпара, вайна гу, кхыметтел эггара хьалха Беттагахьа урагIаяхийтача космически ракета а мел новкъостал дергда дIахо а космически полеташ яреи планеташ дегIаяхкара процессаш йовзареи Iалаьмате боккха лоархIам бола дукха астрономически гIулакхаш чакхдаха.

Бетта хIама тIаозара низ Лаьттанчул ялхазза кIезгагIа ба. Цудухьа Бетта тIара «шоллагIа йола космически сухал» цхьан секунда шин километр гаргга я. К. Э. Циолковске хьалхехьа а аьннад цхьан хана Беттах планеташ тIара дIа-юха ухаш йола моттиг хургья, аьнна. Боккъалдар аьлча Бетта тIара «дIакъаста» айхача атмосферах чакхъэккха, цхьан секунда 11,2 километр йола сухал эшац. Ракета латташ йола вIаштIехь-тIехьа йоахка звенош сихха «яхийта» эша Iалаьмате дукха доагам кходе а из наькъа еззача тайпара сухал оттаечеи наькъа траекторегеи дIадахийта а йиш хургья.

Массанена а дага доал космически ракета Бетта тIа йохийтилга. Бетта тIа яхийта йиш я космически ракета. Цхьабакъда хIанз эггара хьалха Беттагахьа урагIаяхийта советски космически ракета Бетта тIа яхийта лаьрхIа яхийтанзар.

Эггара хьалхара советски космически кема Бетта массехк эзар километр гаьна долаш тIехдаьлар, адамаша хьаяь планета, вай Маьлха системан, а хинна дIа а дахар. Ший наьнах-Лаьттах юха кхета а тарлургда из, хIана аьлча цо бу никъи Лаьттано бу никъи из планеташта юкъерча аренашка даьннача моттига юххе гIолла долхандаь. Нагахьа санна Маьлхо шийна хIама тIаозара бар мара кхы Iоткъам боацаш, цу ракето го боахаш хилча, из ший орбита тIа ше яьннача моттиге нийса юха тIайоагIаргьяр. Маьлха системан кхыча планеташа Iоткъам беш хилар бахьан долаш, цу моттига гарга мара гIортаргьяц из. Цудухьа из Лаьттан тIа юха йоагIе тамаш я, цхьабакъда хана йIоахала Лаьттана гарга гIорта ма тарлургда цун. ТIаккха цун земаш даха а йиш хургья.

Юххера йисте воалаш хургдолчох массехк дош ала безам ба са. Вай тешаш да укх гаргарча шерашка хьалхагIа планеташтеи тIаккха седкъаштеи юкъера аренаш тахкара хьакъехьа керда толамаш доахаргхиларах. Эггара хьалха юкъарло йоаццаш духхьаларча наькъаца вайна даха бовзаргбар Бутт ба. Вай Маьлха систeман планета ше хиларах тарра. Бутт тахкар Iалаьмате боккха лоархIам болаш хургда планеташ сенах латт а мишта хьахиннай а довзарна. Кхыча планеташ тIа долха чоалхане наькъаш довзийташ йола школа а хургья цох. Шийна уйла тIайохийташ да советски астронома УССР-а Iилмай Академен Кертерча астрономически абсерваторен директора А. А. Яковкина аьннар. Бетта искусственни спутник хьае аьнна предложени енай цо. Цу лакхехьа аьннача тайпара из хьае цхьан секунда шин километрал тIех сухал езац. Из йича цо бокъонца хойтаргдар Бутт мелаб а Лаьттанеи Малхаи юкъера юкъ а. Цул совгIа, ше кхоачам хиллал сийрда хиларах, спутника зем баккха аттагIа хургдар, Бетта зем боаккхачул.

Шеко яц эггара хьалха планеташта юкъерча ара майрра гIа баккхаро боккха никъ буллаш гIулакх дергхиларах. Доккхал а деш ала йиш я вай. коммунистий партен хьалхленца вай сийлахь-боккхача социалистически мехко, вай сийлахь-доаккхача хьаькъал долча халкъо хьалхагIа планеташтеи тIаккха седкъаштеи юкъе наькъаш дахка, машара гIулакхашта лаьрхIа, къахьегамхошта болча пайдана а цар иразa а аьнна гуча йоаха Iаламан къайленаш шерга дIаяхийта адамашта дагадоаллар кхоачашдарна ший де йиш мел яр дергда!

РЕДАКЦЕН АДРЕС: г. Грозный, Сталина улица, 23. ТЕЛЕФОНАШ: редактора—2-41-23, редактора зам.—2-07-01, партийни вахарен письмой отделий — 2-25-72, корректорске — 2-30-91.

СФ00057. 1918 шерарча 11-ча августа цIерах йола типографи, Грозный, Революции. Заказ № 169.